نووسینی شرۆڤەیی یا بیرەکەی چەقبەستوو … نەوزاد جەمال

لە ئاستی کێشەو پرسە ئاڵۆزو مەترسیدارەکاندا، زۆرترین قسە دەکرێن، بەڵام کەمترین لێکدانەوەی زانستی و بابەتی دەبینین. پرسیارەکەش ئەوەیە: ئایا نووسین و لێدوانەکانی ئەو میدیاکان، ئەنجامی لێکدانەوەو شرۆڤەکاریین یا دووبارەکردنەوەی بیرەکەی چەقبەستووی پێشوترو ئیلهامی کەسەکانن؟
بەگشتی، باسەکان سەبارەت بەڕەوشی هەرێم ئەگەر نەڵێم هەمووی، ئەوا زۆرێکی ناکرێت ناوی نووسینی لێبنرێت. چونکە، جگەلەوەی نووسینی کێشەیی و دووبارەن، لەهەڵوێستنواندن و هەڵڕشتێکی دەروونیدا گیریانخواردووە. سەرەڕای ئەوەی پەرچەکردارێکی خێراو سەرپێیانەشن، بێپێشینەی زانستی پێویست لە بابەتەکان دەدوێن. ئەمەش، ئەنجامێکی زۆروزەبەندەیی بڵاوکراوەکانە کە بازاڕگەرمی نووسینیان ئاسانکردووە.

نوسەرانی سەبەریش کە بەخواستی ئەم و ئەو دەنووسن، لەسەنگەی سەنگەرگرتن لە نەیارەکانیان، نوسراوەکانیان کردووەتە ئامرازێک. هەروەها، کەسانێکیش وەکئەوەی لە بەسەدابن دەنووسن! دیاردەیەکی تازەو نامەدەرنیش کە زۆر بەرچاودەکەوێت، پەرلەمانتارەکانە کە لەبری بەکارهێنانی پێگەی پەرلەمانی بۆ پرسە گشتییەکان، گواستویانەتەوە بۆناو بڵاوکراوەکان! بەئەوەی پاشخانێکی وەهایان هەبێت، دەستیان داوەتە نووسین. جگەلەوە، تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان دەرفەتی دەبڕینی یەکسانیان بە هەموو یەکێک داوە، وەهمی نووسەرێتیان لای زۆرێک تێخکردەتەوە کە نووسین بەهەمان تەنی تۆڕەکان بە ڕۆژنامەکانیش گونجاوبێت! ناخۆشترین شتیش ئەوەیە، نووسین و زمانی قسەکردنی ڕۆژانە جیاوازی ئەوتۆیان نەماوە.

1- نووسینی سیناریۆ بۆ داڕێژراو

دەزینەوەی بەنەو روداو بەخۆش و ناخۆشەوە، وەک خوویەکی هەمیشەیی کراوەتە بەندگەی خەدەرخستن. لەکاتێکدا، نووسەر نانووسێت، هەر لەبەرئەوەی کە دەبێت شتێک بخاتەسەرکاخەز. نەخێر، ناچاریی نووسین لەبیرکردنەوەو پرسیارو بەدواچوونی بەردەوامەوەدێت، نەک کەسێک هەردە بێت شتێک بێت تا نەڵێن بێزمانە.
جگەلەوە، نووسینی شرۆڤەیی سیناریۆیەک نییە کە نووسەر پێشتر

لەمێشکیدا کۆمەڵێک بڕیاری پێشوەختە یا بەڕاو هەڵهێنجان ل□ ئیلهامی شەخسی خۆیەوە بنووسێت. سەیرەکە لەوەدایە، دەیەها رووداو بۆنەی جیاواز تاوتوێدەکرێن وەکئەوەی نووسەرەکانی لەباوڵێکدا هەرچی دەستەواژەی کڵێشەیی و ستریۆتایپە-وێنەباو- دەربهێنن و رستەکانیان پێبڕازێنێتەوە. راستە، ئەمانە خۆیان بەدڵسۆز، خەمخۆر، رەخنەگر، بوێرو بەهەڵوێست دادەنێن. بەڵام، هیچ لەمانە مەرجی سەرەکی نووسینی باش و شرۆڤەیی نییە. کەی ئەوە شرۆڤەو لیکدانەوەیە، کە نوسەرێک ل□ بەرئەوەی ئیلهامێکی بۆهاتووە دەقێک بەناو نیشانێکی زەقەوە رۆکاتە وتارێکەوەو بەوشەی سەرنجڕاکێش و هەستبزوێن، گەمەی زمان و ریتۆریک ئارایشتی بکات.

2- هەڵهێنجان لە فیکس ئایدیاو بیرورای کلێشەییەوە؟

بەشێکی ئەوەی بەناوی شرۆڤەکارییەوە دەنوسرێت، بەرئەنجامی بیرۆکەی چەقبەستوو(Fixed Idea)ە . واتە، قاڵبێکی زەینی کە لەقایلبوونێکی پێشوەختەوە هاتووە. داواجار، نووسەر بەهۆی ئەم قاڵبەوە خەریکی مۆرکلێدان (Labeling) بێت لە هەرچی دیاردەو رووداوە. لەچوارچێوەی ئەو قاڵبەداڕێژراوەدا ک□ پێشتر بەرەهایی تەسلیمی بووە، بنووسێت و بیربکاتەوە. ل□ بەرئەوە “فیکسد ئایدیا” واتە بیرۆکەیەکی نائەقلانی یا هەستێک کەجەخت لەشتێک دەکات، بێه□ بوونی بەڵگەی سەلمێنەر. ئەمەش، بەرئەنجامی وەهمێک خۆس□ پێنەرە.
جگەلەوەی بیرۆکەی نووسینەکان، بەرهه□می وێنەیەکی پێشینەیین، بەئیلهام بۆهاتن لەزەینی نووسەرەکانیاندا سەرههڵدەدەن، نەک بەرئەنجامی خوێندنەوەو لێکدانەوەی بابەتیانەی رووداوەکان. ناکرێت هەمیشە بیرۆکەو بڕیاری پێشداوەریانە ببێتە نووسینێکی بابەتی ورد. ئاخر، وەکئەوەیە کەسێک تەراوزییەکی هەبێت، بەڵام لەباتی کێشانی تەماتەو خەیار، بەهەمان پێوەر سیاسەت و دەوڵەت و گرفتەکان هەڵبسەنگێنێت. وەکچۆن ناکریت بەیەک پێوەر-تەرازوو- هەموو دونیا پێوانەکرێت، ئاوەهاش ناکرێت بەیەک تێورو باوەڕو قەناعەتەوە روداوەکان مەزندەکرێن. چونکە، هەر بابەتێک ستاندەردو پێودانگ و میتۆدی خۆی هەیە.

3- دۆگمای وتنی حەقیقەت

یەکێک لەو دۆگمایانەی نووسینی کوردی داگیرکردووە، بیرۆکەی ووتنی ح□قیقەتە. واتە، ئەرکی یەکەم و کۆتایی نووسین/نووسەر ووتنی ح□قیقەتە! ئەم تەرزە بیرکردنەوەیە بۆتە رایەکی گشتی کەهەر کەسێک

هەقیقەتێکی کاڵوکرچیشی درکاند، ئیتر روناکبیرو نووسەر! وتنی هەقیقەتیش رەحەکی پاڵەوانخوازانەیە. بەڵێ، بەئەوەی ببیتە پاڵەوان، بوێربەو راستییەکان بڵێ.
سەبارەت بەووتنی هەقیقەت وەک ئەرکی سەرەکی نووسین، ئاماژە بەوتارێکی (دانیال جەری) دەکەم کە رەخنەی تێزێکی بیرمەندی ئەمریکی زمانەوانی ‘چۆمسکی’ دەکات. لەسەروبەندی جەنگی نەگریسی ئەمریکا لە ڤێتنامدا نیوسەدەمە لەمەوبەر لەوتارێکدا بەناوی ‘بەرپرسیارێتی روناکبیر وتنی هەقیقەتە’ ناوبانگی دەرکرد.
وتارەکە جەختدەکات کە ئەرکی روناکبیرورۆشنبیر وتنی راستی و پەردەهەڵماڵینە لەدرۆکان. ئەرکی رەوشتی وادەخوازێت لەرۆشنبیران پێگەی کۆمەڵایەتییان لەپێناو گۆڕانی کۆمەڵایەتییدا بەکاربهێنن و راستییەکان بەڕای گشتی بگەیەنن. هەڵبەت، ‘چۆمسکی’ رووی دەمی لە سیاسەتداڕێژەری وڵاتەکەی نەبووە، بەڵکو ئەو نوسەرانەی لەزەنگاوی ڤێتنامدا، بەرگریان لەسیاسەتی ئەمریکا دەکرد. بەڵێ، ئەو جۆرە نوسەرو رۆشنبیرانەی بەبریکارە نوێکانی دەسەڵات ناوبرد.

بەڕای دانیال، بەبێ لەبەرچاوگرتنی هاوکێشەی هێز لەنێوان هێزو بکەرە سیاسییەکاندا، تەنها ووتنی راستییەکان بەس نیین. چونکە، تەنها هەڵماڵینی ماسکی درۆ بۆ گۆڕینی واقیعی کۆمەڵایەتی و سیاسی هەموو شتێک نییە. بێگومان، رەخنەکەی ‘دانیال’ لە ‘چۆمسکی’ لەسەرئەوە نییە ئاخۆ وتنی راستی هەڵەیە. نەخێر، لەپای ئەوەیە کە تەنها ووتن لەخۆیدا بەس نییە. جگەلەوەی، باوەڕکردن بەهەبوونی تاکە هەقیقەتێک کە نووسەرو روناکبیرێک پێداگیری لەسەردەکات، لەخۆیدا دۆگمایەکە زیان بە دیموکراسی راوبۆچوونەکان دەگەیەنێت. گرفتێکیتری ئەم جۆرە تێگەیشتنە سەبارەت بەرۆڵی روناکبیر ئەوەیە کە تەنها لایەنە رەوشتییەکەی نووسین دەگرێتەوە. واتە، تەنها رەچاوی بەرپرسیارێتی رەوشتی وەک پێشمەرجی نووسین دەکات، نەک توانا، وردبینی، لێهاتووی لێکدانەوەو شرۆڤەکاری تێزو پرسیار بەرهەمهێنان. ئیدی، جەختکردنەوە لەپاڵنەرە زاتییەکانی نووسەر، وادەکات ململانێی سیاسی و شرۆڤەکاری بە هەڵوێست دابخرێت، نەک گەیشتن بەوێنە گەورەکەی پشت هەلومەرجە سیاسی و هاوکێشەکان.
سەربەخۆیی روناکبیر وەک سەرمەشقی ئازادی و هەقیقەتبێژی، ئەو راستییە دەشارێتەوە کە روناکبیرانیش هەرگیز سەربەخۆنین لەهێزە کۆمەڵایەتییەکان و ناشبن. ئەو راستیانەی دەیدرکێنن و ئەو درۆیانەی دەریدەخەن، پشت بەهاوسەنگی و پارسەنگی هێز دەبەستێت نەک ئازادیی خۆیی و بوێری. ئەرکی وتنی هەقیقەت تاڕادەیەک پێویستە، بەڵام، چۆنیەتی گۆڕانکاری و ئەوەی رێتەدەچێت، بەشێکیترە لەئەرکی

رونا کبیر.

4- رەخنەگرتن بێ دەستنیشانکردن

لەکاتێکدا دەوروبەرمان نقوومە لەرووداوەکاندا، ئێمەش لە لیتەو چێپاوەکانییدا رۆچووین. هەر جوڵەیەکیش دەمانبات بەقوڵایی خۆیداو هەرئەوەندە دەزانیین ووردەووردە دیارنامێنن. بەڵام, ناشزانین چی لەبنەوە رووەدات. ئەوەی دەبینین ئەنجامی رووداوەکەیە، نادیدێین لەهێکارو زەمینەی رووداونی. زۆربەی نوسەرەناسراوو جیدیەکان بەردەوام لەسەر یەک ئاوازی رەخنەیی دەژەنن: دەستنیشانکردنی واقیع لەڕێی واژەی سواوو دووبارە: " ئێمە نیمانە" کەس نەیکردووە، نەکراوە" هتد… کێ بەناوی رەخنەوە لێرازوگلەیی سەرپێی و سادە دێرناچن.
ئەم تەرزە نووسینانە, باس لەهێکارێ بنچینێییێکان ناکەن، تەنها ئاماژەی خێرا بەوەدەکێن کە "نییەو نەکراوە". بۆئێوە بپرسن: بۆچی نیمانەو چۆن ئیشی بێ بکرێت. زۆرترین قسێ لێئێنجام و لێکێوتێکان دێکرێت، بێڵام هێکارێ بنێڕەتیێکان دیارنیین! لەپاڵ ئەوەدا, خۆدەرخستن و نیشاندانی ئەوەی "من"ی نوسەر/رۆشنبیر یەکەم کەسم درکم بێو راستییێکردبێت! لەکاتێکدا, ئەمە درۆییەکی واقیعیە ئەگەر کەسێک بڵیت: من یەکەم کەسی دونیای رۆشبیریم کە قسەم لەبارەی فێانێ کێشێوە کردووە. گوایا, ئەم لەحزەیەی "من" دێکەێمێوە، لەحزەیەکی مێژوویە کەسیتر ئێو پیشینەییەی پێنابێت. واتە، ئیتر راستییێکان، لەمنەوە دادەکەوێت.

5- شرۆڤەی زانستی یا جیهانبینییەکی وەستاو؟

بۆوپێیەی لێبواری نووسیندا, نێریتێکی چێپانێ زاڵبووێ، هێمیشێ لێگێشێنیگاو سێنگێرێکی وێستاوێ روانراوێتێ گێڕاوێکانی دونیاو بۆیەک چاویلکەی ئایدێلۆجی هێڵسێنگاندن کراوێ. هەربۆیە، سەروەختێک 'رایمۆن ئارۆن' چێپگێرییی لێکایەی روناکبیری فەرەنسییدا بێنێخۆشییێکی رۆشنبیریی داناوێ . رێنگێ هێمانشت بۆ کوردستان گونجاوبێت، بێتایبێت، گوتاری رۆشنبیری کوردی 'پاش راپەڕین' خۆی لێسێر رێخنێکردنی کێمێڵگێ، کولتورو نێتێوێو ناسنامێو کێشێسیاسی و ئابوریێکان دامێزراندووێ. ناسنامێی رۆشبیری کوردی کێشکێکی لێسێر ئایدیالیزێکردنی بۆچوون و لێکدانێوێکانی هێڵچنیووێ، جارێک خۆی کردێتێ وێژدانی گشتی، جارێکیش سێرقاڵی هێڵوێستنواندن بووێ، جارجارێش چالاکێکی سیاسی و کێمێڵایێتی، یا توێژێرو پسپۆڕ!

ئەرکی رەخنە قسەکردنە لەسەر کێشەو هۆکارەکانی، نەک تێپەڕین بەسەر کێشەکەو بازدان بۆ کەسەکان. چونکە، رەخنە بەو مانایە‌ دەبێتە هەڵوێستنواندن لەڕێی دروشم و قسەی جوانەوە. ئەمەش گێژاوێکە نووسینی کوردی بەخورتی تێیکەوتووە:‌ رەخنە بۆتە سادەکاری، راوەشاندن و فڕێدانی راوبۆچوون. ئەو جۆرە رەخنانە رووشاندنی بابەتەکانە لەسەرەوەو لەدەرەوەڕا. قسەکردن لەسەر ئەکتەرەکان، نەک کۆی شانۆی روداوەکان و خودی کێشەکان لەناوەڕا.

لەوانەشی هەڵگری بڕوانامەی باڵان، خاوەنی چەندان کتێب و وتارن، دەیانەوێ رکابەرەکانیان بەگەڕانەوە بۆ پاشخانی تێوری زانستی بیرمەند، کۆمەڵناس و سیاسەتناسەکانی خۆرئاوا چەک بکەن. جگەلەوەی لافی زانستی بوون، بابەتیبوون و شارەزایی و کەرەسەی مەعریفییان دەوڵەمەندە، بەهۆی زانینی زمان و خوێندنەوەی سەرچاوە بەزمانەکانی عەرەبی، فارسی، ئینگلیزی و هتد، دواجار، دەخوازن ببنە دەسەڵاتێکی–ئەوتۆریتەیەکی- رۆشبنیریی و کەهەموو شتێک لەدیدو روانگەی ئەواندا نەبێت و نەگونجێت مایەی رەتکردنەو□ بێت.

سەرباری ئەوەی نووسیەکانیان جیدیەت و پەرۆشی، پشتبەستوون بەتێزو تێورەخۆرئاواییەکان. هەڵبەت، ئەمە کێشەنییە لەخۆیدا، چونکە، ئاگاداری و رۆشنبیرییە جیهانیی□کەیان، ئاشناکردنی خوێنەری کوردە بەو دونیایە. بەڵام، پێدەچێت لەوەدا وەرگێڕی پوختەی تێزەکانبن، بێ لەبەرچاوگرتنی پاشخانی تێورەکەو شیاوێتی لەخوێندنەوەی کۆمەڵگەیەکی خۆرهەڵاتی وەک ئێمەدا. بەڵام، راستەوخۆ دای□س□پێنن بەسەر کۆنتێکستە کوردستانییەکەدا. رەنگە، بەشێکی لەبەرئەو□ بێت ئەو رۆشنبیرانە باوەڕیان بەدابەشکاری خۆرهەڵات و خۆرئاوا نەبێت. لەسەروو سنوورەکولتورو ئیتنینی و نەتەوەییەکانەوە بیربکەنەوە. جۆرێک رەهاگەری گەردوونی هەقیقەتی تێوری و زانستیان تێدا بێت. بەڵام، ئەوەش پارادۆکسێکە کە نووسەرێک بەدیدێکی ریش□گ□ریی پۆستمۆدێرنانە بیرکاتەوە، بێڕەچاوکردنی تایبەتمەندی کولتورەکان بەوجۆرە بنووسێت. لەهەمانکاتدا هەر ئەو رۆشنبیرانە هەڵگری بیری جیاوازی کولتوریی، رێزی کەمینەو یەکسانی دەکەنە راستییەکی رەها!

-———————

Collins English Dictionary – Complete & Unabridged 2012 Digital Edition© William Collins Sons & Co. Ltd. 1979, 1986 © HarperCollins Publishers 1998, 2000, 2003, 2005, 2006, 2007, 2009, 2012. http://www.dictionary.com/browse/fixed-idea

http://www.upenn.edu/pennpress/book/15361.html
https://CHOMSKY.INFO

https://www.britannica.com/biography/Raymond-Claude-Ferdinand-Aron#ref150422

دوای نەوشیروان مستەفا گۆڕان بەرەو کوێ؟ … نەوزاد جەمال

هەموو بیرۆکەیەک(ئایدیا) بەرەو ناکۆت-رهایی- درێژبووەوە، دەبێتە دژی خۆی. هیگڵ…..

رەنگە ئەم وتەیەی “هیگڵ” بۆ بیرکردنەوەی گۆڕانکاریخوازیی گۆڕان راستبێت. بەلانی کەمەوە، رەفتارەکانی تائێستە ئەوەی لێدەخوێنرێتەوە. هەروەک لە دوو وتاری پێشووتردا ‘رەخنەکردنی گۆران’ و ‘مردنی نەوشیروان’ بەلێکدانەوەو هەڵسەنگاندنی ئێستەی گۆران دەستپ□کرد. پاش رەوینەی خەمی لەدەستدانی سەرکردەکەیی و مقۆمقۆی جێگرەوەو دواتر سەرھەڵدانی تەنگەژەی میراتگری سیاسی و مادی، وردەوردە راستیتر دەردەکەوێت. لێرەدا هەندێک لەوانە تاوتوێدەکەم.

-گ□□ان خ□شی پ□ن□گ□□ا

ک□س□رنجی س□ر□تای دروستبوونی ئەم بزوتنەوەیە دەدەم، مانق□ستی خۆڕاگەیاندنەکەی لەکەرن□قا□□کی سیاسی دەچێت کە مزگێنی رۆژێکی روناک بەشەقامی کوردی دەبەخشێت. بەمەش خۆی وەک مۆمێک ل□ تاریکستانی سیاسەتدا هەڵکردو بەدیدێکی یۆتۆپیانە بۆ گۆڕانکاری، دەستکاریکردنی داشی دامەی دەسەڵات و هێزی لەهەرێمداکرد. لەرێگەی بنەمای جیاوازی و خۆجیاکردنەوە لەکۆی هێزەسیاسییەکانیتر کەوتەگەڕ. داتاشینی وشەو دۆزینەوەی زاراوەی ناباو بۆ پۆست و پێگەو پلەدارەکانی بزوتنەوەو پەیکەرەی حزبی کە جۆرێک لەچەمکسازی و پەیامیک کەگۆرانکاری لەچەمک و زمانی گوتاری سیاسییەوە

دەستپێدەکات. تا ئێرەش ئاساییە، بەڵام کە کتێبی 'ئیمەو ئەوانیتر' دەخوێنمەوە دەزانم نەوشیروان لەمێژەوە ئەقڵی رەوتێکی گۆڕانکاری خوازبووە چ لەناو یەکێتی و پێشتریش کۆمەڵەدا.

بەڵام، ئەو دروشم و ئامانجە لەناوخۆی بزوتنەوەکەدا رووینەدا. بزوتنەوەکە رێخۆشکەربوو بۆ سەرهەڵدانی کۆمەڵێک موهەریجی سیاسی بەقۆزتنەوەی هەلومەرجی ناڕوونی کوردستان. هەر لەو کتێبەدا ل(٧) نەوشیروان ئەپرسێت: ئەوە ئەندامانی بەڕێزی پارلەمانی کوردستان! لەبەردەم پرسیارێکی مێژوویدان؛ لەخەمی کێ دان جگەلەخۆتان؟ بۆچی کەدێنەسەر خواستە تایبەتەکانی خۆتان(ئیمتیازاتەکان) بیرتان رۆشن و چاوتان تیژو زمانتان پاراوە، کەچی لەئاست خواستەکانی خەڵکدا…!

گۆڕانکاری وەک لەبەرکردن و داکەندنی جلوبەرگێک نییە کە بەئانوساتێک بکرێت. بەڵام، رێکخراوێکی سیاسی لەسەرەتای دامەزراندنیەوە، نوقڵانەی گۆڕینی سیستم و ئەقڵیەتی سیاسی و حزبی و دەسەڵاتی سیاسی لێدەدات. بەلانی کەمەوە، چاوەڕێی ئەوەی لێدەکرێت خۆی بە پلەی یەکەم گۆڕانکاری لەخۆیدا کردبێت. هەرچی گرێیی سیاسی و دەروونی و پاشماوەی کۆمەڵایەتییە رەتکردبێت. ئاخر، بۆئەوەی گۆرانکاری لەدەوروبەرو ژینگەی خۆتدا بکەیت، پێوستە گۆرانکاری بەسەر تێگەیشتن و روانگەی خۆتدا هاتبێت، دەنا هیچ نایەتە گۆڕێ.

رکاربەری پارتی

لەکوردستان دیاردەیەک دروستبووە کە نەک هەر حزبەکان دەیقۆزنەوە، کەسێتیە سیاسی و جەماوەری و تەنانەت نوسەرورۆژنامەنووسەکانیش بەکاریدەهێنن: پارتی وەک ئەهریمەنێکیی سیاسی و لەڤیاتانەکەی هۆبز باشترین دەستکەلایە کە خۆتی پێهەڵبسەنیتەوە. بۆئەوەی دەنگەی سیاسی و جەماوەریت هەبێت، لە پارتی بدە. ئیتر بەئازاو بوێر دەناسرێت. ئەوانەی بەم لۆجیکە بیردەکەنەوە، لەناخەوە شایەتمانیان بە هێزو قەبارەی ئەم حزبە هێناوە. ئیدی، بۆئەوەی خۆت بسەلمێنیت، نەفرەت لەشەیتان بکە.

بەڵام. ئەمە بەڵگەشە لەسەرئەوەی پارتەکانیتر بەرکارن نەک بکەر، پارتی سروشت و پێکهاتەو باکگراوندی هەرچی بێت، ئاراستەکەرو گەمەکاری سەرەکی گۆڕەپانی سیاسییەکەیە. پەرلەمانی پێکخست، ئامادەیی کاراکردنەو بەفڕێدانی کارتەکانیتر تا دواجار کۆمەڵ و گۆڕان خۆیان پاشەکشەیان کرد. گۆڕان یا کۆمەڵ و یەکیتش کە هێزێکی بچووک نیە، چیتر بکەرگەلێک نین لەبواری سیاسەتو

بەیارەسەختەکاندا، بەڵکو سەرەڕای ململانێکان شوێنکەوتووکارن. بەشێکی زۆری هێزی پارتی، دەگەڕێتەوە بۆ لاوازی و کەمدەستی ڕکابەرەکانی. پارتی هەر لەسیاسەتی هاوپەیمانێتییەوە کە هاوشانەسیاسیی کە-یەکێتی- خستۆتە پاوانی خۆیەوە، بەردەوام کارتەکانی هەڵدەدات. لایەناکنیتر بەئەوەی هەڵوێست وەرگرتن بەناوی کۆبوونەوە خۆیان دەدزنەوە.

هەڵبەت، ئەوانیش بەجۆرێک لەپارتی، ‘گەمەی کات’ فێربوون. بەڵام هەمیشە بەترس و دوودڵییەوە دەستی پارتی دەخوێننەوە خۆیان لەبڕیاری پێویست دەکشێننەوە. گۆڕەپانەکەش بۆ پارتی تەختە، تاوەک هێزێکی سیاسی سەرەکی نەک تەنها بەهۆی ژیرخانە مرۆیی و ئابوریەکەیەوە، بەڵکو وەک بکەرێکی کاراو تەنها هێزیکە لەهەرێم و چالاکتر لەئاستی دەرەوەدا سیاسەت ئاڕاستە بکات و بجوڵێنێت و بیوەستێنێت. ئەم پێگەیە بۆ پارتی، هەم دەستکەوت و هەم قۆستنەوەی لاوازی ئەوانیترە کە بەویستی خۆی نەخشەی سیاسی هەرێم دادەڕێژێتەوەو کۆڵەکەی ڕێبەرێتی خواست و ویستی گشتی هەرێمی لابەهێزدەبێت. لەبەرئەوەشی کە هێزێکە دەزانێت چیدەوێت و ژینگەناوخۆیی و دەرەکییەکە باش دەناسێت. بەپێچەوانەی وێنەباوەکە- ستێریۆتایپەکە- پێکهاتەیەکی خێڵەکییە. ئیتر تەنها ئەو سترەکتورێکی-بونیاد- بنەماڵەیی نییە، بەڵکو لەبەرئەوەی سترەکتوری کۆمەڵگەی باشتر ناسیوەو دواجار حزبەکانیتریش چاوی لێدەکەنەوە!

پایدەزی سیاسی

گۆڕان دەستکەوتی گەورە لەپەرلەماندا دەبیننەوە، پێی ئەستەمە بەنموونە دەوڵەتی کوردستانی هەبێت، لەکاتیکدا ئەوە بەئەستەم نازانیت چۆن دەکرێت لەم ساتەدا کە ژێرخانی سیاسی و کولتوری ئێراق لە ستەمکاری دەروونییدایە، سیستم لەڕووی دیموکراسیەوە ببێتە پاریس و سویسراو کەنەدا؟ ئەم جۆرە بیرکردنەوەو هەڵوێستە ژێدەری دۆخێکی ناوخۆیی گۆڕانە کە بەرەو حزبێکی خۆپارێزیی دەڕوات. هەڵبژاردنی خانەی ڕاپەڕاندن ژێدەرێکی ئاشکرای گرتنەبەری سیاسەتی خۆپارێزییەو کشانەوە لەرووداو پرسەکان لەپێناو لەدەستنەدانی بنکەی جەماوەرییدا.

گۆڕان گرەو لەسەر هەڵبژاردنەکان دەکات. بەئەوەش دەیەوێت بنکەجەماوەرییەکی لەدەستنەدات و نەکەوێتە نێو ئەجێندەی پارتییەوە. بەڵام، مەرجی کاراکردنەوەی پەرلەمانی کارتی سوتاوە. چونکە پارتی ئامادەیی نیشاندا ئەگەر لەحسابی دواخستنی ریفراندۆم

نەبێت. سروشتی دیاری گۆڕان لەوەدایە کەهەر ل□ قاڵبی بزاق□کی ناڕەزایەتیدا ماوەتەوە. ناتوانیت دیلی- پێکهاتنی- سیاسی نوێ بکات، لەکاتێکدا ئەوەی ئەو ویستی ل□ پەرلەمان درێژنەکردنەوەی کورسی سەرۆکی هەریم بۆی چووەسەرو لێکەوتەکەشی قبوڵکرد. بەڵام، ئێستە دووساڵ لەمەوبەرنییەو چەند مانگی داهاتوتریش نییە. ئاڵوگۆڕی هێزو هاتنی روداو پرسی مەترسیداریتر بەڕێوە کەرەنگە ببنەهۆی لەباربردنی هەڵبژاردنی ئەمساڵ. بەڵام دیارە، گۆڕان هەڵبژاردنی کونجی خۆی پێباشترە وەکئەوەی کارا بێت لەهەندێک بڕیاری سیاسی ناڕووندا. بەڵام، پێگەی خۆی لەدەستدەدات و سەنگی سیاسی لەناو هێزەکانی کوردستاندا نامێنێت.

بۆنموونە پرسی ریفراندۆم و سەربەخۆیی چەند قۆناخێکی لەراو بۆچوونی خەڵکیدا بڕی. لەپاش پەکخستنی پەرلەمان، سیناریۆی جیاواز بۆ تێپەڕاندنی دۆخەکە لەئارادابووە. هەرکاتێکیش پرسی سەربەخۆیی و دەوڵەت باسکرا بێت، یەکسەر بابەتی سەربەخۆیی شارو پارێزگا یەک زەقکراوەتەوە. سەربەخۆیی هەرێمێک لەناو هەرێمدا بەرێتێچوو زانراوە، بەڵام سەربەخۆیی کۆی هەرێمەکە بەناواقیعی. گوێبیستی ئەوەشبووین کە سەربەخۆیی و ریفرەندۆم، تەنها دروشم و تاکتیکە لەبەرامبەر بەغداو شاردنەوەی پرسەکانی ناخۆییە ل□ بەردەم رای گشتییدا. ئێستە کە پێدەچێت بکرێت، هەڵمەتی لێدان لەپرۆسەکە گەرمە! کاتێک کاراکردنەوە/ ئاساییکردنەوەی پەرلەمان، مەرجی گفتوگۆی لایەنەکان بوو، بەڵام لەبەرئەوەی کات ت□پ□□□ی، پرسیتریش هاتەئاراوە.

وترا پەرلەمان کاراکریتەوە، دواتر کرا بەئاساییکردنەوە. پاشان وترا دەبێت بێمەرج بێت. ماوەیەک وترا گەڕانەوە بۆ پەرلەمان رزگارکردنی پارتییە لەو گێژاوانەی تێیکەوتووە. دیارە کە پێشتر پشتیوانی لە ریفراندۆم بەندکراوبوو بە ئاساییکردنەوەی پەرلەمان. ئێستا داوای دواخستنی ریفراندۆم دەکرێت، چونک□ ئ□نج□ندەی تورکیا یەو کوردستان دەکریتە قوبرس. ئینجا بەهانەی وادەکە کرایە کارتێک کە بۆ ریفراندۆم لەبارنییە. دواتر، شتێکیتر خرایە سەرقەوانەکە، ئەگەر بوو لەگەڵیدان و پشتگیری دەکەین.
تادێت رودا وو پرسە هەستیارەکان دەبنە تەڵەزگەو بێ دەستسوتان دەرچوون لێیان ئاسان نییە. خۆقەتیسکردن لەهاوپەیمانیەتی یەکێتی دەرچەی رزگاربوونی کەمکردۆتەوەو جوغزێکی تەسکی بۆ مانۆرو دیڵیی سیاسی نوێ هێشتۆتەوە. کات لەسیاسەتدا هەم کارتی فشارو دەستکەوت بەدەستهن□نانە، بەڵام ساتێکیش شمشێرێکی ملپەڕێن لەدەستدانە.

ناکرێت لەسیاسەتی هیچ حزبێکدا هەڵوەستی زمانی ببێتە وەڵام و جێگرەوەی بڕیاری کاریگەر لەمەیدانی سیاسەتدا.

بۆچی پێویستمان بەدەوڵەتە … نەوزاد جەمال

لێرەدا قسەم لەراستی ریفراندۆم و گەڕەلاوژەی دەنگی بەڵێ و نەخێرنییە. سەربەخۆیی لە بەرگی دەوڵەتدا، شتێک نییە بە نەخێرو بەڵێ یەکلاکرێتەوە. دەوڵەت، قۆناخێکە کە بەرجەستەبوونی ویستی گشتی و ژیری و پێگەیشتنە، نەک هەڵوەستێکی کاتی لایەنێک لە پێناو بەرژەوەندییەکی تایبەتی خۆیدا. جگەلە کتێبی 'دەوڵەت وەک پرسێکی فەلسەفیی' (دەزگای سەردەم ٢٠١٣) زۆرشتی ترم نییە لەبارەی گرنگی و پێویستی دەوڵەتەوە، بیڵێم. بەڵام، بەهۆی گەرمبوونی مشتومڕی بیزەنتیانەوە، گرنگی دەوڵەت وەک چەمکێک و جیهانبینییەکی نوێ دەخەمەوە بەرباس.
راستە، دەوڵەت فریاڕەسی هەتاهەتایی و گۆچانێکی سیحراوی نییە کە لەئانوساتێکدا کێشەوگرفتەکان بنەبڕکات. نەخێر، دەوڵەت فۆرمێکیتری زەروری بەڕێوەبردنی سیاسی و ئابوری و کولتورییە، بەتایبەت لەم ساتەدا کە لێکترازان، دابەشبوون و جەمسەرگەری هەرێمی و داڕشتنەوەی نەخشەی سیاسی و جوگرافی لەئارادایە. بەبڕوای من، دەوڵەت لەچەند سۆنگەیەکەوە پێویستە:

١- دەوڵەتداری دەرکەوتێکی دێرینە لەجوگرافیای مێژوویماندا. بەڕای 'فۆکۆیاما': "دەوڵەت یەکێکە لەو دامەزراوە دێرینانەی مێژووی مرۆڤایەتی کە بە نزیکەی دەهەزارسال لەمەوبەرو بەتایبەت میزۆپۆتامیا (کوردستانی ئێستا) دەگەڕێتەوە! سەیرنییە میزۆپۆتامیا لەمێژەوە دەوڵەتداری تێداهەبووەو بەجۆرێکیش ئەو بۆچوونە پوچەڵدەبێتەوە کە جوگرافیای سیاسی ئێمە هەرگیز دەوڵەتی نەناسیووە.

٢- ئەو شێوازە حوکمڕانییەی دامەزراوەی دوودەیە زیاترە لەپاش-راپەڕینەوە چەند فۆرمێکی ئەزموونکردووە. بەڵام، ئەمڕۆ لەراگرتنی

باڵانسی سیاسی و دروستکردنی پەیوەندی دەرەکی و هاوکێشەی کۆمەڵایەتی و ئابوری ناوخۆدا شکستیهێناوە. هۆکارەکەش بە پلەی یەکەم ئەوەیە ئەمە میرنیشنی حزبیمان دروستکرد. دابەشبوونی حزبی، بەپێی زۆنی جوگرافی و دەسەڵاتی سیاسی، شیرازەی هێزی تێکدا. کوردستان تەنها دوو جەمسەری هێزی لەخۆگرتبوو. کاتێک بوو بە(٣) شیرازەکە لاسەنگ بوو. لەگەڵ ئەوەی دەرکەوتنی هێزی سێهەم، زەرورەتێکی مێژوویی و پاڵنەرێکی خۆکردی سیاسی و کۆمەڵایەتی بوو.

[illegible]- لەبەرئەوەی نەتوانرا کۆمەڵگەیەکی سەردەمی و یەکانگیر لەسەرووی دابەشبوونی تیرەوهۆزو ئایین و ناوچەگەری و رەگەزییەوە بهێنینەدی. ئەگەر خۆمان وەک نەتەوەو کۆمەڵگەیەک نەیەتە بەرچاو، ناهەقمان نییە. چونکە، بەرووپێوەکی سۆسیۆلۆجیانە، ئەمە هێشتا لەهۆزگەلێک دەچین کە درێژکراوەی جوگرافیەکی کشتوکاڵی و گوندیین! لەکاتێکدا کە دەڵێین دەوڵەت، ئیتر جەختەکە لەسەر پەروەردەکردنە، هاوڵاتی/تاک تەوەرە. خەڵکی لەهەر ناوچەو تیرو بنەماڵەیەکیش بن، وەک هاوڵاتیەک لەبەردەم دامەزراوەکانی دەوڵەتدا یەکسانە. ئیتر، هەموو پاشخانەکانیتر (تیروهۆزو ناوچەو بنەماڵەو خزمزمێنە) دەبنە بابەتی لاوەکی.

[illegible]- مادام حکومەت و پەرلەمان پێکیان کەوت، شکستیانهێنا لەدریژەدان بەژیانی سیاسی و دەرکەوتنی قۆرخکاری بەرپرسی حزب لەسێکتەرکانی ئاوبوری و سەربازیدا. پێویستە ئەو کارتێلانە لەرێگەی دامەزراوەیەکی بەهەژموونی دەوڵەتدا تێکبشکێن. ئەگەر دەوڵەت بەمانای زاڵبوونی هێزێکی سەپێنەرە بەسەر هەموو هێزەکانیتردا، ئەوا بەجۆرێک هاوسەنگی دەگەڕێتەوە ژیانی سیاسی و ئابوریمان.

[illegible]- ئەمە لەقۆناخی نادیارو نقووبوونێکی میژووییەوە دەستمانکرد بەخۆبەڕێوبەری سیاسی و ئابوری، بەلاوازی و لایەنە گەشاوەکانییەوە. ئەوە گرنگ بوو، چونکە هەنگاوی یەکەم بوو. بەڵام، دەستکەوتی گرنگتر لەوەیە کە پێویستە "بوونەتی خۆت" وەک قەوارەیەکی مرۆیی/ نیشتمانی و نەتەوەیی چۆن پەرەپێبدەیت و ببیتە بکەرێکی ناوچەیی و جیهانی. پرسیارەکە ئەوەیە چۆن مرۆڤگەلێک لەسەر نەخشەو ناوچەیەکی مەلەوق پرجەنگ و ئالۆگۆری خێرادا بپارێزیت و پێشیشی بخەیت؟ کە گرەتنی پاراستن و مانەوەت ئەدات کەرێژانە ولاتی وەک سوریا وجەگەیتریش گەلەکەی ئاوارەدە بێت؟

[illegible]- بەئەوەی دەرفەت و دەستکەوتەکان فرەترو پەرەیان پێبدەین، چیتر لەجوخزێکی داخراودا نەمێنینەوەو سەدەیەکیتر، لەسەر یەک شیڕازو

دەستکەوت بەردەوام نەبین. بۆ ئێمە، هەر جوگرافیایەک، قەوارەیەک گرنگ نییە، بەڵکو پەرەسەندن و برەودان بەتوانانی مرۆیی و سروشتیەکانمان. زیادکردنی چەندێتی بەتەنها مایەی شانازی نین. کردنەوەی چەند زانکۆیەک گرنگ بوو ل□ قۆناخێکدا ک□ هەتبێت. ئێستە نەک یەک دوو، چەندانیشمان هەن. تەنانەت شارۆچکەکانیشی گرت□وە. کەواتە، دەستکەوتە هەبوونی زانکۆکە نییە, بەڵکو بەرهەمی زانستییە. فرۆکەخانە گرنگەو باشە، بەڵام ئیستە گەورەوکردن و پەرەپێدانی پێویستە.

□- هەبووونی فەرمانڕەوایەتیەکی کورد بۆ دوودەیە لەمەوبەر بازدانێک بوو لەمێژوودا، ئێستە پیوستمان بەدامەزراوەیەکی گەورەترە کە دەوڵەتە. بەڵام دیسان هەر دەوڵەت لەخۆیدا بەس نییە. بەڵکو لەوە گەورەتر ئەوەیە هاوڵاتی، ببێتە هەوێنی ژیان و ئازادی تاک و گروپ و مافەکان و رێزگرتن بەدیبێن. تەنها دەوڵەت گرنگ نییە, دەبێت خواستی ئێمە لەوە گەوەرتربێت. واتە، ببینە هێزێکی کارا لەناوچەکەداو بکەرێکی نێودەوڵەتي لەرووی ئابوری و کولتوری و سیایشەوە.

□- جگەلەوەش دەوڵەت کۆتایهێنان و رزگارکردنی حزبەکانی ئێمەیە لەو وێنەیە کە وەک بەکرێگیراو، دەستنێژو داردەستی دەوڵەتەکانی د□وروپشت بن. دەوڵەتانی هەرێمی نایانەوێت دەوڵەتێکی کوردستان بەرژەوەندی نیشتمانی و ئاسایشی خۆی و سیاسەتی دەرەکی و دپلۆماسی لەسەر ئاستی فەرمی هەبێت. چونکە رێگە لەدەستخستەناو دەستوەردانیان سنورداردەکات.

□- دەوڵەت ئیرادەو ئەقڵێکە کەخۆی لەو چێوەسیاس□ی□دا بەرجەستەدەکات. هاوکات، پرسێکی نەتەوەیی-نیشتمانی گشتی مرۆڤگەلێکە نەک کەسێکی تایبەت لایەنێک. دەوڵەت وەک فۆرمێکی دەستوری، کەسێتی قانونی، خۆی لەسەر بنەمای بێلایەن، مر□ق، هاوڵاتی دادەمەزرێت.

لەکۆتاییدا، دەپرسم: ئایا لەترسی ئەوەی کە نەبینە قوربانی و زیانمان لێنەکەوێت بەهۆی هەنگاونان بەرەو دەوڵەت، قوربانی بەخەون و خواستەباڵاکانمان ب□د□ین؟ لەباتی قوربانیدان بۆ گەیشتن بەدەوڵەت، قوربانی بەویستی دەوڵەتبوون خۆی بدەین؟

مردنی نەوشیروان و سەرهەڵدانەوەی محەمەدی مەهدی … نەوزاد جەمال

ئەوەی ئەم دووناوە کۆدەکاتەوە ئەوەیە کە پاشمەرگیان دەبنە فریادرەسێکی پیرۆز. ئەمیان بەدیوەسیاسییەکەی و ئەویتریش بەدیوە ئایینییەکەی. زۆرنییە کە یەکەمیان ماڵئاوایی کردووە، باسی دووەمیان لە کەناڵەکانەوە گەرمە! رێکەوتێکی سەیرە، بەڵام مایەی سەرنجیشە.

بەپاڵەوانکردن

ئەگەرچی کەسمان پاڵەوانی فریادرەسی لێقەوماومان نیین، بەڵام زۆربەشمان دەستمان لەسازکردنی پاڵەوانەکاندا هەیە: هەر بەپێناسەکردن و ستایشکردن و باسکردن تا بڵاوکردنەوەی دەنگەکانیان بەزارەکی و نوسراو. چونکە، ئێمە کۆمەڵگەیەکین ئەو کاتە دەپەرژێنە سەرمرۆڤەکان، کە ئاودیوی جیهانی زیندووان بوون. لەساتێکدا دەبنە مایەی رێزو دەربڕینی خۆشەویستی کەماڵئاوایی دەکەن. ئیتر لەرێوە شانازیان پێوەدەکەین. بەڵام، ئەم هەستە چەندە شاعیرانەو جوان و نمایشی وەفادارییە، کۆمەڵێک رەهەندی سایکۆلۆجی و ئایینی و کولتوری هەیە.

بۆیە، هەمیشە دەپرسم ئاخۆ ئێمە پێویستمان بە "پاڵەوانە"، یا پاڵەوانەکان پێیوسیتیان بەباسوخواسەکانی ئێمەیە لەبارەیانەوە؟ پاڵەوان مانای چییە؟
بەپێی فەرهەنگی ئۆکسفۆرد 'ئەو کەسەیە کە بەهۆی بوێریی یا دەستکەوتە ناوازەکانیەوە یا خەسڵەتە نایابەکانیەوە پیی سەرسامین'. هەڵبەت، لەکاتی نەهامەتی و لەقەومان و لەکترازان و داتەپینەکاندا، مرۆڤەکان یا چاویان لەئاسمانە یا بکەرێکی پاڵەوان-ئاسا کە پارسەنگی هێزبگەڕێنێتەوە. کەسێک لەپێناوهەمواندا دۆخەکە بەلادابخات و لەجێگەی هەمووش بجەنگێت! ئیدی، رەواندنەوەی تەمی نائومێدی و تاریکستانی دۆخەکەیە کە وادەکات هەموو لەکانیاوی

هەستونەستییەوە، وێنەی پاڵەوانێک بە سەرکردەیەک دابتاشێت و لەدڵیدا بینەخشێنێت.

نەوشیروان

رێکەوتێکی سەیرە کە ناوی "نەوشریوان" لەمێژوودا ئاماژەیە بەشای شاهانی ئیمپراتۆریەتی ساسانی (٥٠١-٥٧٩)کە بە'کیسرای یەکەم'یا 'خوسرەو'یش ناودەبرێت. کەسێکیشە کە بە "نەوشریوانی دادخواز" دەناسرێتەوە لەبەر خەسڵەتێکی تایبەت: خاکیەتی و چەسپاندنی ئەو بیرۆکەیەی کە نابێت فەرمانڕەوای وڵات تەنها لەخانەدان و ماقوڵانی کۆمەڵگە بن! جگەلەوەشی کە بە"شای چاکساز" پێناسەدەکرێت. چونکە، باجی لابردنی و بەربەستێکی دیوارینی لەدژی تیرەو خێڵە هێرشبەرە کۆچەرییەکانی تورک و عەرەب دژ بەئیمپراتۆریەتەکەی دروستکرد!
هەروەها، ئەم کەسێتییە بەرجەستەکەری کەسێتی 'شافەیلەسوفی ئەفلاتونی'بوو. بەهۆی رێزو بایەخدانی بەفەلسەفەو فەیلەسوفان و کردنەوەی فێرگەی گوندیشاپور (ئەگەرچی کاک نەوشریوان لەدانیشتنێکی رووبەروودا، کەمبایەخی فەلسەفەی درکاندو وتی فەلسەفە هێندە بابەتێکی گرنگ نییە کە وەک بەشێکی سەربەخۆو تایبەت لەزانکۆدا بخوێنرێ!). بەدەر لەپێداهەڵدان و ستایش، ئەم ناوە بە نەوشیروان مستەفاو رێکەوتێکە.

ئەفسانەسازی

پسپۆڕی ئەفسانەناسی 'جۆزیف کەمپێڵ' لەکتێبی 'هێزی ئەفسانە'دا، ئەرکی دەروونی ئەفسانە کە لەئەنجامی ئەو ئاڵوگۆڕانەی لەقۆناخی لەدایکبوون، رۆیشتن، هەرزەکاری، لاوەتی و پێگەیشتن و دایکوباوکایەتی و تامردن بەسەر مرۆڤدادێن، رووندەکاتەوە. پێیوایە، ئەفسانە نێوانبەرێکە لەنێوان ئەوەی کەدەبێت بیزانین و ئەوەشی کە هێشتا نایزانین. واتە، لەبەرئەوەی قۆناخی داهاتووی ژیانمان لەئێستاماندا هیچ کاریگەرنییە، بۆیە بەمیتافۆر- سیمبول و ئاماژە پێناسەی واقیعی نوێ و پێشهاتەتازەو ئاڵوگۆڕەکان دەکەینەوە. کەواتە، ئەفسانە ئەو رایەڵەیە کە لەنێوان زانراو نەزانراو، نادیاردایە. ئێمە دەزانین واقیع چۆنەو چییە، بەڵام لەوەدا بەرچاومان روون نییە کە ئاخۆ چیدەبێت و چیشمان بەسەردێت. بۆیە، لەم کەلێنەوە ئەفسانە سەرهەڵدەدات و لەرێگەی بەرهەمهێنانی سیمبول و پاڵەوانەوە دێتەئاراوە.

بەڕێکردنی تەرمی نەوشیروان مستەفاو ئەسپەردەکنی بەخاک و کەفوکوڵی

لاواندن□و□ ئامادەیی خەلکی ئاسایی تێیدا، ئەگەر نیشانەی رێزوخۆشەویستیش بێت، ل□ بنەڕەتدا دەرخەری بێهوایی و رەشبینی مرۆڤەکانی ئەم دەڤەرەیە. ژێدەرێکی ئاشکرای تینویەتی خەڵکەکەیە بۆ ئاڵۆگۆڕکردنی دۆخەکە. چەندە گریان و هاوارە بۆ نەوشریوان، ئەوەندەش شیوەنە بۆ دۆخ□ نالەبارەکە! وەسفکردنی بەهیوای هەژاران، خاکی، زانا، بیرمەند، هتد… دەلالەت لەو خودە دەکات ک□ پێویستی بەزانین و تێگەیشتن و رێگەی دەربازبوونە ل□ قەیرانەکانی.
ئاماژەیەکتریش ل□ نەفرەتکردنی سەرکردەسیاسیەکانیتر، تاڕادەی جنێودان، هوهاکێشان و تفکردنەوە سەردەردێنێت. لەهەمووی گرنگتر لێکدانەوەی رەهەندە سایکۆلۆجی و کولتوریەکە کە ل□ پشت ئەو ئەفسانەی مەرگی ئەو پیاوەوە ئامادەیە. بەجۆرێک لای خەڵکی ئاسایی و تەنانەت هەندێک رۆشنبیر، مردن و ژیانی نەوشیروان بووە (Übermensch) سەرومرۆڤەکەی “نیتشە”. لەکاتیکدا نەوشیروان هەمیشە لەوێنەو گرتەکانداو دژی خۆجیاکردنەوەبووە ل□ خەڵکی ئاسایی!

دیارە، هەوڵێک هەیە کە دەیەوێت ئەو مرۆڤە بکات ب□ پاڵەوانێکی فریادڕەسی گەل. بۆیە، هەر ل□ ئێستەوە دەنگۆی ئەوەی وەسیەتنامەی هەیە یا نییە چەندان نوقڵانەو فاڵی بۆ بگرینەوە. جگ□ لەوەی کە بەدوورناگیرێت بەناوییە زۆر شت بووترێت و بکرێت! ئاخر، پیرۆزکردن هەر ل□ ئایینەکاندا نییە، بەڵکو کەسێتییە سیاسی و کۆمەڵایەتی و رۆشنبیریەکانیش دەبرێنەوە کەشکەڵانی فەلەک. هەروەک لەداستان و ئەفسانە دێرینەکانی رابوردوودا باسکراوە، جەنگی خوداو ئەهریمەن، زۆرانبازی دەعباو د□عجانەکان لەگەڵ پاڵەوانەکاندا تۆماری سەیری بەجێهێشتووە. ئەمڕۆش هەمان میکانیزم دەخرێتەسەر وێنەی سەرکردەو ناودارەکان. بەو شێوە، نەوشیروان پاڵەوانە سەرەکیەکەیە، لای نەیارەکانیشی کاراکتەری دژ□ پاڵەوان و رۆحە ئەهریمەنەکەی هەڵگرتووە!

شایەنی ووتنە کە پاڵەوان وەک مرۆڤیکی ناوزاەو هەڵکەوتوویەکی بێوێنەو دانسقە، دەردێکی کوشندەی ر□ککخراوەسیاسیەکانی ئێمەیە. پەتایەک کە دەیەوێت سەرکردەکانی بکاتە نەمر ل□ پۆست و بڕیارەکانیاندا. سەرکردەکانی ئێمە چیتر کار بۆ مانەوەی خۆیان ناکەن، چونکە ئەو ئامانجە بەدیهاتووە. بەڵکو، شەڕ لەسەر داهاتووی نەوەکانییان دەکەن! لەم رووەوە، پرسی جێگرەوەی سەرکردەکان لەلای زۆر بەی حزبەکانی ئێمە، تابویەکی (حەرامێکی) سیاسییە.
هەمیشە ب□ ئەنقەست ئەو بابا تە پ□ک□دخریت. ب□ بیانوی ئەوەی سەرکردەکە کەموێنەیە و کەس نییە بتوانێ(لەراستیدا نا بێت) جێی

بگرێتەوە. ئەمە یەکێکە لەو ئەفسانەسازیانەی بزاقی سیاسی کورد سەدساڵەکە سەرکردەکانی کار لەسەر سایکۆلۆجیەتی جەماوەرو شتنەوەی مێشکیان دەکەن. هەمیشە خۆیان بە باوک و تاکە پەناو چاوساخ دادەنێن، وەکئەوەی بێئەوان بەلەمەکە سەرلەبەر نوقم بێت!

راستە، هەموو مرۆڤێکی خاوەن کاراکتەری جیا، تاک و دانسقەیە لەخۆیداو کەس ناتوانێت ببێتەوە بە ئەو. بەڵام، لێرەدا قسەکە لەسەر پڕکردنەوەی ئەرک و پۆستەکەیە نەک خودی کەسەکە. لە بەرئەوەی حزبی کوردی هەشتا نەبۆتە دامەزراوە، هەموو ئەرک و روڵێکی رێکخراوەیی بەکەسیی کردووە. لەگەڵ مردنی بەرپرسە بڕیاردەرەکانیدا، کورسی و پێگەکانیشیان دەمرێندرێت!

کاتێک کە هاوڵاتی بێدەرەتان بوو، ئیتر هەموو سیفەت و خواستە ناخۆکییەکانی بەسەرکردەکانییەوە دەلکێنێت. خۆی بە بێدەسەڵات، کەمزان، کەمئەزموون، بێهیوا و بێکەس دادەنێت. لە بەرامبەردا هەموو سیفەتەگرنگەکانی وەک مانەوە، خۆشی و درێژەدان بەژیان و وەڵامدانەوەی پرسیارەکانی، دەخاتەسەر وێنەی سەرکردەو پێغەمبەر و پیاوچاک روناکبیرو بیرمەندەکانییەوە. لەکاتێکدا مەرج نییە ئەو سیفەتانە تێکڕا لەو کەسێتیانەدابن. بەڵام، لەبەرئەوەی بەدیاریکراوی لەخۆیدانییە، ئیتر دەبێت کەسێک هەبێت ئەوانەی تێدا ببینرێتەوە!

هەر کاتێک شەڕەشۆڕەو قەیرانی ئابوری و گرفتی دارایی هاتەئاراوە، پڕوپاگەندە باشترین راوکەری مێشکەکانە. چونکە لەو ساتانەدا، بیروهەست بۆ وەرگرتنی باش ئامادەیە. لەو دەمەی ناسەرو نائومێدی باڵئەکێشێت بەسەر خەیاڵ و هەستدا، ئیتر مرۆڤ ناچارانە چاوەڕێی وەڵامی فریادڕەسە. بۆیە، کەسە دیارەکان لەسەر خواستی ناخی خۆیی و پێویستییەکانی بە باشبێت یا خراپ وێنادەکاتەوە.

ئیدی، تاچەندە نائومیدیی زاڵبێت، ئەوەندەش جاوەڕوانی پاڵەوان دەکرێت. هەڵبەت، لەو جێگەیەی ئایین و بیروباوەری سادەو نائەقڵانی زاڵ بێت، مرۆڤکانی زۆرترین ئامادەیی وەرگرتن و بیرۆکەی پاڵەوان و فریادرەسی نەمرن.

ڕەخنەکردنی گۆڕان پێویستییەکی ئەمساتەوەختەیە ... نەوزاد جەمال

لەژیانی سیاسیدا، ململانێکان چەندە ناحەزیش بن یا لەزانانە گەمەکە بەڕێوەببرێت، دواجار دەردەکەوێت کە لەپشت سیناریۆکانەوە نەک هەر سیناریۆنوسەکە تاوانبارە، بەڵکو فریودان و بەلادارێبردنی جەماوەر ئامانجە. هەریەک لەبکەرەکانی گەمەکە، بەپێی ڕۆڵەکانیان بەرپرسیارن و ڕێسای گەمەکە هاوبەشی دوولایەنە دەخوازێت. کە لەگەمە سیاسییەکاندا بەشداربێت، ناتوانێت پاکانە بۆ ڕەفتارەکانی بەوەبکات کە تاوانەکە لەئەستۆی ئەکتەرەکانیتردا یە.
لەم سەنگەوە، هەر هێزێک ڕەخنەنەکرێت، شایەنی ئەوەنییە لەمێژووی سیاسیدا تۆماربکرێت. نەک تەنها لەبەر بەهەندوەرنەگرتنی، بەڵکو لەبەرئەوەش کە هیچ پێگەو ڕۆڵێکی لەژیانی سیاسیدا نەبووە. لەبەر ڕۆشنایی چالاکییەکانی ‘گۆڕان’دا، پێویستە بخرێتەبەر ڕەخنە. ئەمەش، لەبەرئەوەنییە کە ئەو بزوتنەوەیە لەناوخۆیدا لەقەیرانێکی بونیادیدا یە. بەڵکو، لەبەرئەوەشی کەمتەمەنترین هێزی سیاسی باشورە کە دەورانی ئۆپزسیۆن و حکومەتداری بینیوە. ئێستاش لەگەشەی وەستاودا گیریخواردووە.

لەم ڕوانگەوە، گۆڕان وەک “هێزیکی دیاردەیی” لەکایەی سیاسی و وەک بزافێکی کۆمەڵایەتی تاوتوێدەکەم. کەدەشوترێت، گۆڕان کەموکورتی و هەڵەی هەیە، مانای ئەوەنییە کە بەدیاریکراوی پارتی یا یەکێتی، یا حزبەکانیتر باش و بێخەوشن. بەڵکو، گۆڕان وەک دەرکەوتەی تازەی پاش-ڕاپەڕین، لەفۆرمی هەژانێکی جەماوەری شەقام و ئۆپزسیۆنێکی پەرلەمانی و دواتر لەکابینەی حکومەتدا کۆمەڵێک سەرسمی گەورەدەدات. بۆیە، تەنها قسەکردن نییە لەوەی بۆچی وابوو، بەڵکو ئاسۆی ئەم هێزە بەچ ئاڕاستەو بەرەو کام ئامانج دەڕوات سەرداوەکەیە. مەبەستیش تەنها وروژاندنی کۆمەڵێک پرسیارە نەک توێژینەوەیەکی سەربەخۆ کە لەووردو درشتی کارەکانی گۆڕان.

١- چەند پرسیارێکی پێویست

ئەوە زانراوە، گۆڕانکاری سیاسی یا کۆمەڵایەتی و کولتوری، پرۆسەیە نەک ڕووداوێکی ناکاو و کتوپڕ. لێرەوە، دەپرسین: ئاخۆ ‘گۆڕان’ پرۆسەیەکی لەکایەی سیاسی ئەمەدا سەرڕێخست یا هەر ڕووداوێکی

ناکاوبوو؟ ڕۆڵی لەبەئاگاهینانەوەی حزبەکانی دەسەڵاتداردا-پارتی/یەکێتی- و دەرخستنی هەقیقەتی هێزەکۆمەڵایەتی و بەرگەگرتنی ناڕەزاییەکاندا چەندە؟ چونکە، بەهۆی هاندان و هەڵسوکەوتەکانی گەڕانەوەبوو کەئەوەی لەقوڵایی کۆمەڵگەدا مەڵێیخواردبوو، قەبارەو بارستایی بەئاسانی ئاشکراکرد. دواجار تواناو وزەی بکەرەکۆمەڵایەتییەکانیی لەگۆڕانکاری و بەرهەڵستی سیاسی و بەرگەگرتنی مانگرتندا بە هەڵماڵین. ئیدی، نادیارو ئەوەی لەپشتەوەی کۆمەڵگەدا مەنگی خواردبووەوە، بەهەڵچوون و هەژانێکی کاتی ئاشکراکرد.

لەمەشدا هاوکاری دەسەڵاتە کەجارێکیتر هەر هێزێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و مەدەنی بەرهەڵستکار، بەئاسانی نەتوانێت شەقام بجووڵێنێتەوە. چونکە، مایەپوچبوونی گیانی بەرەنگاری و ئۆپزسیۆن بووە ڕاستییەک. ڕەنگە چەند دەیەک بخایەنێت بۆ سەرهەڵدانەوەی هێزێکیتری کارا. بەدەربڕیەکیتر، هەرچی بانکی هەستی و هۆشەکییە پەنگخواردوی کۆمەڵگەی خاڵیکردەوەو لەگەمەو ململانێی کورتخایەن و کەمپشوودا ڕەتاندو لەپاشماوەکانی کەنەقیندا بەفیڕۆیدا.
هەڵبەت، خاڵیکیردنەوەی تووڕەیی و ناڕەزایەتییەکان بەجۆرێک مایەپوچکردنی گیانی ڕەخنەو چاکسازی، پوچاندن و دەمەزەردکردنەوەی نیهلیزمی سیاسی و زەگەیی و ناماقوڵیەتی ڕاگەیاندنی هێنایەئاراوە.
دەبێت بزانیین؛ تاچەندەش گەڕان دەبێتە بنکەیەکی تری جەماوەری بۆ هێزێکی وەک پەکەکە؟ بەتایبەت بۆ ئەو هەڵسوڕاوە توڕەو یاخیانەی کە باوەڕیان بەهێزی چەکە لەهاوسەنگکردنەوەی لاسەنگیی تەرازوی هێزدا؟

٢- بزوتنەوەیەک لەتەڵەزگەی پۆپۆلیزمدا
هەڵخلیسکانی هێزێکی سیاسی بۆ گوتارێکی توڕەو پەرچەکرداریانە، ئەنجامی کورتبینینی ڕێبەرایەتی و ناڕوونی بەرنامەی سیاسییە. بەڵام، بەهەموو بارێکیشدا کارەساتبارە. یەکێک لەو تەڵەزگانەی گەڕان تێکەوت گەمەی ‘سیاسەتی ناسنامە’ بوو. بەدیاریکراوی ناسنامەی شار لەزەقکردنەوەی سلێمانیدا بەرامبەر هەولێر وەک هێمای دژایەتیکردنی پایتەختی پارتی. دواجار، دابڕانی ئەو شارەی لەکەوتەوەو بەئەویتر سپێردرا. لەکاتێکدا گرفتەکانی سلێمانی بنەڕەتین، بەشێکیشی بەندە بەسروشتی کولتوری و کۆمەڵایەتی و هەڵکەوتەی شارەکەوە خۆیەوە. بەشێکی تریشی پاشماوەی هێزەسیاسییە دەسەڵاتدارو ئایدۆلۆجییەکانیەتی. بەکارهێنانی ناسنامەی سلێمانی لەململانێی سیاسییدا ئاسانە، بەڵام، بەکارخستنی تووڕەیی شەقام بەشێوەیەکی پۆپولیستیانە وەک ‘نەرمەهێز’ێک لەبەرامبەر هەژمونی حکومەتێکی

حزبۆکراسیدا، ئاکامی وەهای لێنەکەوتەوە.

چونکە، دواجار گۆڕان کەوتە بیرێکی قۆزاخەیی(لەقاڵبدراو) و گرێیەکی دەروونی لەگەنج و دانیشتوانی شارەکەدا بەرھەمھێنا. لەتوڕەکردن و تاراندنیاندا بێهیواکردنی سەرتاسەری لێکەوەتە کە خودی گۆڕانیش بەو گڕە دەسوتێ. گەمەی ناسنامە هاوشێوەی ھەوڵەکانی پارتی و یەکێتیە کە بەمیکانیزمی جیا کردیان. ئەوان بەدروستکردنی چینایەتی سیاسی ویستیان دەستوپێوەند پەیداکەن. بەرپرس و کادێرەکانیان بەھۆی سیاسەتەوە بوونەچێنێکی تێروپڕ کاتێک ھەموو کارئاسانی خوێندن، گەشت و خزمەتگوزاری و خۆشگوزەرانیان بۆ دەستەبەرکرا. بەشێکی دیاری کادێرەکانی گۆڕانیش، لەم چینایەتیە سیاسیە بەدەرنەبوون کاتێک چنگیان لەپۆستی باش گیربوو!

راستە، زۆربەی حزبەکان پاش و پێش چوونە حکومەت جیاوازیەکیان ھەیە. بەڵام، ئەگەر بەلانی کەمەوە گۆڕان سیاسەتی خۆشی ھەبێت، ئەدای ھەڵسوڕاوەکانی جیاوازە لەخۆی. بەواتایەکیتر، رەنگە نەخشەڕێگەی گۆڕان لەو بۆچوونانەی کە سەرەتا لەسەری دامەزراوە، گۆڕانی بەسەردا نەهاتبێت. بەڵام، کاتێک بووە بەشێک لەحکومەت، ئاڕاستی ژێرخانەکەی گۆڕا. ھێشتا روونیش نییە ئاخۆ بەشداریکردن لەحکومەتی بنکەفراواندا، لەبنەڕەتدا سیاسەتی ئیحتواکردنی بووە یا بژاردەیەکی خۆکرد؟ وەکیتریش رێیتێدەچێت، خواردن لەکێکی دەسەڵات، بەمانای بوارنەھێشتنەوە بۆی تا لەدەرەوەی حکومەت کێشە بۆ ھێزەسەرەکییەکان دروستنەکات. جگەلەوەی، رایەک لەگۆڕاندا ھەبووە: ئەگەر ئێمە حزبین بۆ نەچینە دەسەڵات و چاکسازی تێدانەکەین. بەڵام، ھەموو ئەم ئەگەرو خوێندنەوانە پێویستییان بەشر□ق□کاری وردترھەیە.

۲- سیاسەتی ئەتکردن

لەنێو بزاڤی سیاسی و چەکدارییدا، ئاسەوارەکانی شەڕی خێڵەکی و بنەمایەیی بەروخساری جیاوازەوە سەری□ھ□□دایەوە. لەو دیاردە سەیرانە، ئەتکردنی سیاسیانەی نەیارەکانە. جاران، کە دوو ماڵبات یا ئاغای گوند ناکۆکی لەسەر ئاوو کێڵگەو لەوەڕو بەروبووم ھەبایە، پەلامار لەقەڵاچۆکردنی جەستەییەوە تا سەروێزەی گیان□ب□رەکانیش دەڕۆیشت. بڕینی کلکی ماین و گوێدرێژی نەیارەکە کارتێک بوو!

ئەمڕۆش گۆڕان و پارتی بیرۆکەسیاسیەکان ئەتکرد، گۆڕان لەسەرەتادا پەرلەمان، حکومەتی نابوتکرد. دواتر پرسی دەوڵەتی ئەتکرد لەبەرئەوەی پارتی بانگەشەی دەکات. پارتیش لەسەرەتادا بیرۆکەی ئۆپزسیۆن و رەخنەو خۆپشاندان و مانگرتنی ئەتکردو بەخیانەتی

نیشتمانی و بەکرێگیراوی ناودەرکرد. نابوتکرنی پەرلەمان، بیرۆکەی سەربەخۆیی، دەوڵەت لەرقی رکابەرەکە، وایکرد کۆمەڵێک پرەنسیپ و بەهای گشتی و کەسێتی نیشتمانی ئەمە وەک گەلێک بکەوێتە ژێر پرسیارو و گومانەوە. بەتایبەت، بادانەوە بەلای بەغدا چ وەک کارتی فشار یا ستراتیجیەت.

٣-هەڵەکان نەک هەلەکان

بەجێهێشتنی پرسی دەوڵەت/سەربەرخۆیی بەتەنها بە پارتی، هەڵەیەکی ئەم هێزەیە. جا ئەوپرسە دروشم بێت یا راستی، گۆڕان بەهۆی پارتی کەوتە پوچاندنی خودی بیرۆکەکە. ئەگەر سەیری مانیفێستی دروستبوونی بزوتنەوەکەش بکەیت، زیاتر جەخت لە پەیوەندی هەرێم بەئێراقەوە کراوە! هەروەها گۆڕان پێوابوو، مادام لەزۆنی دەسەڵاتدانییە، ئیتر بەدوورە لەرەخنەوەو کەموکورتی. بۆیە، بەهۆی رەخنەکردنی پارتەدەسەڵاتدارەکانەوە، ویستی رەوایەتی بوونی خۆی مسۆگەربکات، بەڵام، پاشئەوەی ئەندامەکانی بوونە پەرلەمانتارو بەشێک لەحکومەت، داکۆکیکان لەگوتاری عەدالەتی کۆمەڵایەتی، یەکسانی داهات و کەمکردنەوەی پرسی موچەی پلەی تایبەت و خانەنشینی پەرلەمانتارو هتد… نەکردەوە!

ئاشکرایە، لەخانەی دەسەڵاتدا نەبوون، ئەتەماتیکی ناتکاتە حزبێکی باش. هەر لەبەرئەوەی بەرامبەرەکەت خراپە، تۆ باشترنیت ئەگەر باشتر پێشکەش نەکەیت. جگەلەوەش، گۆڕانیش لەپێکخستن و شپرزەکردنی گشتیدا رێچکەی پارتی و یەکێتی گرتەبەر. بەلۆجیکی مادام پارتی پێکخستنی کردە کارتی فشار، هاندانی پێکخستنی دەوام و هەژانی شەقامی خستەگەڕ. دواجار لەگەڵ پارتی و یەکێتیدا یەک بەیەک دەرچوو. چونکە، ئامانجەکە پەیامێک بوو: وەکئەوە توانای پێکخستنم هەیەو بەو ئامرازە سوورم لەخواستەکانم. ئەوەندەی لەململانێکانی پارساڵەوە تێدەگەم، گۆڕان هەوڵی گواستنەوەی دۆخەکەی نەبوو لەقۆناخەکەوە بۆ قۆناخێکیتری ململانێ. بەڵکو، چەقاندنی خواستێکی خۆی بوو بەهۆی ململانێیەکەوە.

دواجار ململانێکە ئامانج بوو لەخۆیدا. جگەلەوەی لەرەفتارو هەڵوێستەکانیدا نەمانی کارتی فشارو هەنگاو مانەی دەبینرا. ئەمەش، گریمانەیەک تۆخدەکاتەوە کە ململانێکردنی پارتی تاکە ئامانجە لەخۆیدا نەک گۆڕینی رەوشەکە بەگشتی. واتە، کێبەرکێ نەبووە لەپێناو گۆڕینی دۆخەکەدا، بەڵکو سوربوونە لەسەر هەڵوێستێکی پێشووتر لەپێناو لەدان لەیەکتریدا. بۆیە، دیاردەی چەقبەستن و بنبەستی سیاسی هەرێم، ئەنجامی ئەم نوانێنە سیاسیەی

پارتی و یەکێتی و گۆڕانی کە بووەتە نەریتێکی سیاسی پێگیر. ئەوەتا کەس ئامادەنییە لەسەنگەری خۆی بجوڵێت، چونکە لە بنەڕەتەوە چوونیان بۆ سەنگەر شەڕێکیتری یەکتری لەناوبردنە، نەک ململانێی سیاسی کە هەمیشە ئاڵوگۆڕ بەفۆرمی جیا بەدوای خۆیدا دەهێنێت.

هاندان و پشتگیرکردنی مانگرتنی بەردەوام وەک کاردانەوەیەک لەبەرامبەر سیاسەتە سەرسەختەکانی پارتیدا، نەک هەر نەئامانجەکەی نەپێکا، بەڵکو لەکەوتەی ئەو مانگرتنە دروستبوونی نەریتی کەمتەرخەمی و بەرەڵابوونی فەرمانگەو دامەزراوەکانی لێدەکەوتەوە. دیاردەی نیودەوام و کەمکردنەوەی ڕۆژانی هەفتەو نەمانی چاودێری و لێپرسینەوە، وادەکات کولتوری دامەزراوەیی نەمێنێت، لەجێگەیدا کەمدەوامی ببێتە کارێکی خوازراو بەبیانوی سیاسی و ئابوری. پووچکردنی کاری فەرمانگەکان و کەمتەرخەمی، هاوڵاتیان لێی زیاندەمەندن. هەروەها جۆرە بەسەروبەری لەهەندێک شارو شارۆچکەدا بەهۆی بەشێکی زۆری فەرمانگەکان دەرگەکانیان داخستووە!

٤-دەرفەتی لەدەستچوو

نەدەکرا گۆڕان پاشئەزموونی ئۆپزسیۆنی و حوکمداری، ببێتە هێزیکی کۆمەڵایەتی لەسەر پەروەردەو گەشکردنی ئەندام و هەوادارانی ئامادەبکات و سوود لەئەزموونی خۆی و هێزەکانیتر وەربگرێت؟ لەکاتێکدا کەئەندامەکانی خۆی، دەبنە قوربانی ماکینەی توڕەیی و ڕەتکردنەوەو یەکترقبوڵنەکردن و سڕینەوەی سیاسی، بەهۆی ئەو ئاراستەیەی کەبزوتنەوەکە گرتویەتیەبەر.

هەندەی تائێستە دیارە. گۆڕان نەرووداوێکی سیاسی و نەگۆڕانکارییەکی بنەڕەتیکرد. بەڵکو، زیاتر وەک دەرکەوتەکی سیاسی کە بەشێکی شەقامی گرتەخۆو بەرەو هەڵبژاردن ئاراستەکرد. بەڵام، هیچ گەرەنتییەکیش نییە بەهەڵبژاردنی داهاتوو، ئەو توانایەی دەمێنێت یانا؟ راستە، پێشتر تاڕادەیکتر کردییە هێزی دووەم. بەڵام، کە بووە بەشێک لەحکومەتی بنکەفراوان، ژێرخانە سیاسی و دەنگدانەوەی گوتارەکەی پێشووتری لەدەستدا.

سەرهەڵدانیشی وەک هێزێک، گۆڕانکارییەک نەبوو، بەڵکو هەڵتەقینێکی سروشتیانەو ئەنجامی بێدادی کۆمەڵایەتی و هەڵئاوسانی گەندەڵی سیاسی و ئابوریی بوو. بۆیە، لەزۆوییەکی سەخت و بەبەردا لەدایکبوو. لە کۆتایی ئەم بەشەدا دوپاتیدەکەمەوە؛ گۆڕانیش ئەڵقەیەکیتری نائومێدییە لەزنجیرەی یەکێتی و پارتی و ئیسلامییەکان. ئافەتێکی تری سیاسی کە لەشێوەی کێنەقین و گرێی شار لە نەوەیەکدا

چاند. جگەلەوەش، مایەپوچکردنی گیانی ئۆپزسیۆن سازکرد کەچتیر هێزێکیتر بە چەندان ساڵانیتر نەتوانێت جێیخۆی لەنێو خەڵکیدا بکاتەوە.

کۆمەڵگەی هەڵوەشاوەو سیاسەتی لێکترازاو ... نەوزاد جەمال

دەمەوبەیان بەئەوەی لەدووکەڵی ئۆتۆمبیل و گازەکوشندەکان قوتاربیت، خۆت بەپارکێکی ناوجەرگەی شارەکەتدا بکەیت. بەڵام، شەڕی دووپیاو و سێ ژن بەمشتەکۆڵەو جنێو هێندەی دووکەڵەکە ئاماژەی واقیعێکی کۆمەڵگەی ئەمڕۆیە: توندوتیژی دەبێتە هێزی یەکخەر یا هەڵوەشێنەر. ئەمە هەڵوەشانەوەی پەیوەندی خێزانی، بەئەندازەی لێکترازانی نێوان و نێوحزبەکان و حکومەت زەقە. ئەگەرچی، شەڕەکە ئەنجامی خیانەتکردنی پیاوێکەوە لەژنەکەی بەسێ منداڵەوە، بەڵام، سکاندالە سیاسیەکان هێشتا بەهەڵپەسێراوی لەزۆنی وون و تاریکدا ماونەتەوە!

لەم دیمەنە خێزانیەوە وەرەوە بۆ ناو کایەی سیاسی و ئاوڕێک لە دامەزراوەکانیتری کۆمەڵگە بدەرەوە کە داڕزین و داتەپینی گەیشتۆتە کوێ و بەچ ئاراستەیەکدا دەڕوات. بەڕای من، لێرەدا گرفتەکە خودی هەڵوەشانەوەکە نییە، بەڵکو قۆناخی داڕشتنەوەو سەرلەنوێکردنەوە چەندە بێت؟ هەڵوەشانەوەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری، بەشێکی دانەبڕاوە لەگۆڕانکاریەکان. بەڵام، ئایا جێگرەوەی ئەوەی کەتیادەچێت چییەو بەکام شێوازێ پێکهاتنی نوێ ڕوودەدات؟ ئایا پەیمانێکی کۆمەڵایەتی نێوان بکەرو هێزەکان ئەنجامی ویستێکی گشتی دەبێت؟

لەگەڵئەوەی هەڵوەشانەوەو بێسەروبەری، ڕاستیەکە کە بەری پێناگیرێت، سەرلەنوێ داڕشتنەوەی واقیعەکە بەکام ئامرازو پێوەر دەبێت؟ بکەرەکانی ئەم پرۆسەیە کێن و کام ویست و ئەجێندا دەیانجوڵێنێت؟ ئاخر، سەرەڕای ئەوەی ئێمە دووچاری ڕەتاندنی سیاسی و ئابوری بووین، لەداڕمان و هەڵوەشانەوەیەکدا خۆمان دەبینینەوە کە دەریچەی دەربازبوونی نییە. لەکاتێکدا بێسەروبەری و هەڵوەشانەوەکە هەڵقوڵای ئەم یەکدووساڵە نییە، سەرەداوەکانی بۆ

قەناخی ڕاپەڕین دەگەیەنێتەوە. لەوەوە هەڵوەشانەوەی کۆمەڵایەتی و کولتوری و دامەزراوەیی سەرەکەوتووە. ئەو گەندەڵییەی سەرتاپاگیرەی ئەم ساڵانە دەردراوی ئەو هەڵوەشانەوە درێژخایەنەیە. پرسیارەکەش ئەوەیە: بۆ قەناخی سەرلەنوێ داڕشتنەوە دوائەکەوێت؟

بگەڕێینەوە، سەر ڕەگوڕیشەی چەمکی بەسەروبەری(entropy) کە بۆ خوێندنەوەی دۆخی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی زۆربەی کۆمەڵگەکان تێزێکی بەسوودە. لە بنەڕەتدا ئەم زاراوەیە لە بواری فیزیک و بایۆلۆجی و گەردووناسیدا بەکارهاتووە، لەسیاسەتی نێودەوڵەتیشدا بۆ خوێندنەوەی هەڵوەشانەوەی دەوڵەت و داخورانی دەزگاو داڕمانی سیستمی بەها و پێوەری کۆمەڵگەکان بەکاردێت. نموونەی دەوڵەتی شکست و داروخانی ڕژێمە سەرکوتکەرەکانی ناوچەکە دەرهاویشتەیەکی ئەم پرۆسەیەیە.
لێرەوە، چەمکە پێوەرێکی زانستیانەیە بۆ دەستنیشانکردنی ڕادەی ناسەقامگیری نێودەوڵەتی. چونکە، بەسەروبەری و بێنەزمی واتە نەمانی ڕێکوپێکی و ترازانی بابەتێک لە ڕێچکەو ڕێڕەوەی ئاسایی خۆی. بەدەربڕینێکیتر، ناڕێکی و بەسەروبەریی دۆخەکە نە نەزم هەیە، نە ڕەفتارو هەڵسوکەوتەکانیش لەکۆنترۆڵ دەردەچن و نە پێشبینیش دەکرێن. شایەنی ووتنە، چەمکە دەگەڕێتەوە بۆ وتارە ناسراوەکەی ‘ڕاندل شوێڵەر’ کە (٢٠١٠)دا لە گۆڤاری ‘فۆرن ئەفێرس’ بڵاوی کردەوە. وتارەکە بەناونیشانی ‘سەردەمی بەسەروبەری یان نەزمی نوێی جیهانی’. ئەو لەوێدا پێداگیری دەکات لەوەی ئەو نەزمەی دێتە ئاراوە، ئەوەنییە کە سیستەمێکی ڕێکوپێک و سەقامگیری بهێنێتە ئاراوە، نەخێر سەردەمی ئێمە بە نەزمی بەسەروبەرانە نەخشاوە.

لەڕووی مێژوویشەوە، کۆتاییەکانی جەنگی سارد بەسەرەتای بەسەربەری و پشێووی دادەنرێت. جیهانی دووجەمسەر ساتێک بووەوە بە فرەجەمسەر. ئەمەش پاشئەوەی زنجیرەیەکی پشێویی و جەنگی هەڵوەشانەوە کەوتەوە. دروستبوونەوەی دەوڵەت بەدیارنەمانی سنورە دێرینەکان و لەدایکبوونی دەوڵەت بەسنوری نوێوە بەبێ توندوتیژی و جەنگی ناوخۆیی نەهاتەدی. جگە لەوەش، سەرهەڵدانی بکەری نادەوڵەتی لەسەر ئاستی جیهان وەک کۆمپانیا سنوربڕەکان، بزاڤە چەکدارو باندە مافیایی و گروپە تیرۆریستەکان، بوونە مایەی ناسەقامگیری و هەڕەشە لەئاسایشی نێودەوڵەتی. بەشێکی ئەم بکەرانە، بە پاڵپشتی شەقام وەک چەکوشی ڕوخانی کۆشکی دیکتاتۆریەت بوو. بەڵام، ئەوەی کەدواتر هاتەدی چیرۆکێکیترە. هاوکات، بۆشایی و کەلێن لە نەخشەی

سیاسی جیهاندا، دەرفەتی سەرهەڵدانی هێزو بکەری نوێ رەخساند. ئیدی، جیهانیکی یەکڕەهەند و یەکجەمسەر نەما.

لێرەوە، سیاسەتی نێودەوڵەتی جۆرەکارلێکێکی تری گرتەخۆ کە خسڵەتی بەسەروبەری وەرگرت. سڕانەوەی سنوورو دروستبوونی وڵاتی نوێ بەرجەستەبوونێکی ئەو دیاردەیە. لێرەوە، دەوڵەت و کۆمەڵگەکان هەمان خسڵەتی لەدایکبوون و مردنی سوڕی ژیانی مرۆڤی وەرگرت. بەهەمان شێوەش، هەڵوەشانەوەی کۆمەڵایەتی و هەڵتەکانی دامەزراوەکانی، رێگەی بە هێزو بکەری نادیار خۆشکرد. بەڵام، دواجار داڕشتنەوەی هاوکێشەی هێزو پێگەکان بەرئەنجامی ئاڵوگۆڕە بەسەروبەربوو. کە خەڵکی بەرەوڕووی دەوڵەت دەبنەوە، بەسەروبەری و پشێوییەک روودەدات کە لەئاکامدا حکومەتەکان بەڕووخاندەن. جگەلەوەش، نیشانەیەکی بەسەروبەریی ئەم سەردەمە ئەوەیە کە تەنانەت لەسەر ئاستی تاکەکەسیش، بەهۆی سەرڕێژی زانیاری و سەرچاوەکانی گەیاندن و پەیوەندییەوە، مرۆڤ هەست بە بارگرانی و ناسەقامگیری دەکات. مرۆڤ ئەو بەسەروبەرییە لەخۆی و دەوروبەرەکەشیدا ئەزموونەکات.

لەم سەنگەوە، تێزی نووسەری ئەمریکی ‘مورەی بووکچین'(1921 – 2006) کە بە'نوێبوونەوەی ئۆرگانیکی کۆمەڵگەکان' ناسراوە بایەخدارە. لەدیدی ئەودا، بەسەروبەری و پشێویی و داتەپین، پرۆسەیەکی ئاڵوگۆڕهێنەرو نوێسازە. تائێرە خوێندنەوەکە دروستە، بەڵام گرفتەکە لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و سیاسی لەوەدایە کە بەسەروبەری ئەوپەڕو زیادەڕۆوانە، بەست و توانای گۆڕانکاری دەبڕێت. ئەو رەتاندنەی کە لەجەستەی کۆمەڵایەتی و سیاسی ئێمە کەووتوە، هەموو شتێکی لەبنەبەست و داهەزراندا هێشتەتەوە.
لەکاتێکدا دیالیکتیکی کێبەرکێ بەوجۆرە کاردەکات کە تێزو دژەتێز لەتوانایەکی تاڕادەیەک هاوشاندابن. گرفتێکی تریش ئەوەیە، تاچەندە دۆخی بەسەروبەر بەهێزو قووڵبێت، ئەوەندەش خێراتر هەڵوەشانەوەو داتەپەین روودەدات. ئەوەی لەڕێیە بەسەروبەرییە کە هەرەژەی هەواڵێکی دەبیستین و بەئەنجامەکانی ئاشنادەبین. بەڵام، بەکوێ دەگەین پرسیارە سەختەکەیە.

رێزو بێڕیزیی و هۆشیاری
هاتنەدەنگ … نەوزاد جەمال

کەم کەس هەیە، پرسی رێزی لاگرنگ نەبێت لەژیانیداو وەک پێوەرێکی پێویست تەماشای نەکات. بەڵام، کەباس دێتەسەر ژیانێکی شیاوو گونجاو رێزدارانە، هەموو شتەکان ئاوەژوودەبنەوە. ئاخر، باس لەچ رێزێک بکرێت، کاتێک مافەکانی مر□قبوون لەژێر پرسیاردایە؟ کە رۆژانە بێڕێزی بەشێوەی جیاواز لەرەفتاری دامەزراوەو بەرپرسەکانەوە تا راگەیاندنەکان ئەزموندەکەین، ئیتر کام رێز؟ لەم وڵاتەدا مر□ق واهەستدەکات تەنانەت جادەو رێگەو شوێستەکانیش بێڕیزمان پێدەکەن. کاتێک حزب و بەرپرسەکانی راستگۆنین، فەرمانبەرەکان کەمتەرخەمن، کارەباو ئاو، سوتەمەنی نییە، موچەقرتێنراوە. ئیتر، بێگومانین لەوەی بنەماکانی ژیانێکی رێزدار بزرە. کە نەسیستم و سیاسەتێکی تەندروستی شیاوت هەبێت، نەخوێندگەو زانکۆیەکت هەبێت پایەی مر□ق ب□رزبکاتەوە، نەدامەزراوەکانت لەخزمەتی هاوڵاتیاندان، کامە رێز ماوەتەوە؟ هەستکردن ب□ بێڕێزی، لەدەستدانی ماناکانی ژیانە. تا مر□قیش هۆشیارتربێت، ئێش لەو بێڕیزیانەی بەرامبەری دەکرێن، چەندجارەد□ بێنێت.

بەسادەیی، رێز بەهەندوەرگرتن و سەنگدانانە بۆ پێگەو کەسێتی و بینینی قورسای خۆتە. رێزیش راستەوخۆ بەندە بەمافەکانتەوە. بۆیە، رێز پێچەوانەی سوکایەتی، لێکەمکردنەوەو ئازاردان، روشان و لێدانە ل□ بەهای بوونت، ناشرینکردن و فەرامۆشکردنی خواستە بەهادارەکانتە. بەدەربڕینێکیتر، پێگەو جێگەی مر□ق ب□رەچاوکردنی ئەرکومافەکانی لەهەمان کاتدا، نەشوێنرێت. ژیانێکی شیاو گونجاو کە لەئاستی مرۆڤبوونیدا بێت، ماف و خواستێکی سروشتی و ئاسایی هەموو مرۆڤێکە.

یەکێک لەتێزە بنەڕەتیەکانی ‘کۆمەڵگەیەکی باش’ لەلایەن ‘ئەڤیشای مارگەلیت’ (فەیلەسوفێکی کۆمەڵایەتی ئیسرائیلییەو خاوەنی کتێبی ‘کۆمەڵگەی بەڕێز ٢٠٠١’) گەنگەشەکراوە بنەمای ‘رێز’ە. لەدیدی ئەودا رێز پێوەرێکی سیاسی و کۆمەڵایەتییە. پرسیاری بنەڕەتی ئەو ل□گ□رفتێکەوەیە: لەبەرچی مرۆڤەکان لەپێناو مافەکانیاندا نایەنەدەنگ؟ بۆچی رازین بەبارودۆخێک کە بوونیان لەکەداردەکات؟ لەشرۆڤەکردنی ئەم پرسیارانەوە ‘مارگالیت’ بەسەرهاتی کەسێکی رەشپێست بەناوی ‘مامۆ تۆم’ دەگێڕێتەوە کە لە’کتێبی پیرۆز’ەوە وەرگیراوە، پوختەی بەسەرهاتەکە: ‘مام تۆم’ نموونەی مرۆڤێکی باش و

چاکە. بەڵام، کێشەی رێز لەخۆنەگرتنی هەیە. سەرەڕای کونکردنی گوێکانی لەلایەن ئاغاکەیەوە، هێشتا هەر گوێرەکەی خۆشدەوێت! بەڵای 'مارگالیت' پابەندبوونی 'تەم' بەگوێرەکەیەوە، سەرەڕای ئەشکەنجەدانی، جۆرێکە لەبوێرییە. بەڵام، دەکرێت ئەمە تەنها وەک متمانەو پابەندی 'سەگەک' بەخاوەنەکەیەوە تەماشاکرێت.

ملکەچبوون بە هەموو ناهەقیەک، رازیبوون بەکەمترین ماف، وەکئەوەیە مرۆڤ بکرێتە ئاژەڵێکی رامکراو و راهێنراو لەسەر ناخۆشی. دەستەمۆکراو بەکۆتوبەندی تێربوونەوە. کەواتە، گوێنەدانە سوکایەتی و خۆگێلکردن لێی، دۆخێکی نامرۆڤانەیە(هەڵبەت ناڵێین ئاژەڵیانە، چونکە مافی رێزگرتن ئاژەڵیش دەگرێتەوە). ئەوە چۆن رێزلەخۆگرتنەکە کە ئازادی و مافەکانت پێشێلکراوە، سوکایەتی و ئەشکەنجە دەدرێیت، چەوسێنەرەکەشت خۆشدەوێت؟ باشە، لەبەرچی 'مام تەم' رازییەو پاڵنەرەکەی چییە؟

هەڵبەت، ئەم بەسەرهاتە دەرخەری چەند راستییەکە: نەزانی لەبینی مافەکانی خۆتداو نەتوانینی هاتنەدەنگ لەپێناویانیشدا. لێکدانەوەیەک ئەوە هەڵدەگرێت؛ لەوانەیە 'تەم' بەمافە بنەڕەتییە زەوتکراوەکانی بزانێت. بەڵام، لەرەوشێکی وادانییە کە بێتەدەنگ و هیچی لەدەستینایەت. چونکە، بەوهۆیەوە پەیوەندی لەگەڵ خاوەنکارەکەی تێکدەچێت و دواجار دەریدەکات. بەمەش بژێوی خێزانەکەی دەکەوێتە بەرهەڕەشە. بۆیە، لەوپێناوەدا، لەسەر حسابی رێزو ئابڕوی خۆی ملکەچی هەڵدەبژێرێت!
ئەی کەی مرۆڤ لەسەر مافەکانی دێتەدەنگ؟ یەکەم مەرج، بەلانیکەمەوە درک بەبێڕێزی، هەست بەو سوکایەتیکردنەی کەسانێک یا دامەزراوەیەکەوە پێیدەکەن، بەڵای مارگالیت. 'مام تەم' تەواو بێدارو هۆشیارنییە بەمافەکانی، بۆیە قایلە. ڕەنگە، لەو سۆنگەیەوە پێیوابێت کە: ڕەش، سپی، هەژار، دەوڵەمەند هەموو لەنەوەی ئادەمن و لەبنەڕەتدا مرۆڤەکان لەسەر وێنەی جوانی خودا ئەفرێنراون.
بۆیە، لەهەمبەر مامەڵەی نەشیاوەکانی ئاغاکەیدا هەست بەکەمی ناکات. لەوانەشە والێکیدابێتەوە کە بارودۆخەکەی بەشێکە لەویستێکی خودایی کە ئەم کۆیلەو ڕەنجبەر، ئەوێکیش ئاغا بێت!
بەڵای مارگالیت، گرفتەکە لەوەدایە، ئەم تێگەیشتنە خۆی جۆرێکە لە 'بێڕێزیکردنی خۆکرد'. واتە، بێڕێزیکردن لەلایەن مرۆڤەوە بەرامبەر بەخۆی. چونکە، رێزلەخۆگرتن لەماف جیاناکرێتەوە. بێگومان، بنەڕەتی کێشەکە لەنموونەکەی 'مام تەم'دا، نەبوونی هۆشیاری رێزلەخۆگرتنە وەک مافێکی ئاسایی. چونکە، رێز بەهەندوەرگرتنی خۆت و ناسینەوەی

پێگەتە کە بەندە بەمافەکانتەوە.

خاڵێکیتری کە لەنموونەی 'مام تەم'دا لەکبدرەتەوە، بوونی پارادۆکسێکی روخسارەکی-رواڵەتییە: بەرژەوەندی دژبە بەرێز دەکەوێتەوە. وەکئەوەی 'تەم' لەپێناو بەرژەوەندیدا، چاوپۆشی لەبەڕێزیکردن دەکات. لەکاتێکدا ئەمە راست نییە، ئەگەر بەرژەوەندییەکان بەئیختیارەکان/بژاردەکان تێکەڵنەکەین. ئیتر، لەرووە پارادۆکسەکەش نامێنێت. ئەگەر لەژێر فشاری بەرژەوەندییەکدا، 'تەم' لەگەڵ خۆیدا ناڕاست بێت، مەرج نییە هەمیشەو لەهەمووبارودۆخێکدا وابێت. لەبەرئەوەی، سروشتی بەرژەوەندییەکان لەگۆڕاندایە. بەپێی شوێن و بابەتەکانی دەگۆڕێن.
لەکاتێکدا، بەهای مرۆڤایەتی نەگۆڕو چەسپاوە. بۆ هەموو شوێن و سات و کەسێک بەجیاوازیکردن پێشمەرجی مافەکانە. کەواتە، پێویستە رێزگرتن لەمرۆڤ، نەلەترس و نەلەپێناو بەرژەوەندیدا بێت.
لەرووە، رێز بەهایەکی گشتگیرە کە بەمافەکانەوە گرێدراوەو سازشی لەسەر ناکرێت. ئەمەش بەبێ بوونی ئاگایی و هۆشیارییەکی خۆیی و هاوکات رێزلێخۆگرتن نایەتەدی. ئەوەشی کە بێدەنگە لە مافی رێزگرتن، بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ رێزلێخۆنەگرتن کە ئەویش بەرئەنجامی نائاگایی و هۆشیارییە بە پێگەو هەلومەرجەکانی ژیانێکی شیاو و رێزدار.

کوردبوون لەمەنگەنەی حەتمیەتی مێژوویی و تەڵەزگەی جوگرافییدا … نەوزاد جەمال

کوردبوون سەختە، ئەگەر هەندێکجاریش ئەستەم دەرنەکەوێت. ئەمە فاکتێکە رۆژانە بەئەزموونکردن درکی پێدەکەین. هەبێت، ناڵێم کوردبوون لەخۆیدا شکستێکی بوونەکییە(وجودی)، بەڵکو فاکتەرە شکستهێنەرەکان تەنگەژەکەیە. پرسیارە بنەڕەتییەکە ئەمەیە: ئاخۆ ئەم سەختییە دەرهاویشتەی حەتمیەتی (ناچاری)مێژووییە یا جوگرافیایە؟ جوگرافیا چارەنوسی ئەمەی دەستنیشانکردووە یا مێژوو؟ پرسیاریکی

بونیادی، بەڵام گشتی.

هەڵبەت، لێرەدا ئامانجم وەڵامدانەوەیەکی پاکێجی و ڕەچەتەئاسا نییە، بەئەندازەی وروژاندنی پرسیارەکە. هەندێکجار پێویستدەکات، توێژەری ئەکادیمیست، ڕوناکبیرو نوسەران پرسیاری گەورەو گرانی لەوجۆرە تاوتوێکەن. چونکە، ئاسۆی بیرکردنەوەو خۆناسی بەوجۆرە پرسیارانە فراوانتردەبێت. بەجۆرێکیش ڕوونکردنەوەیەکیشە کە چۆن و بۆچی گەلی کوردو چارەنوسی کوردستان لەم وێستگەیەدایە.

ئێمە دەرگیری ئەو ڕاستیەشین کە بە ڕەفتاری بیرکردنەوە، هەڵسوکەوتی سیاسی و زمانی و ئابوریمان بەجۆرێکە کە لە بەرژەوەندی خۆماندانییە. ئایا؛ ئەم ڕەفتارانە جوگرافیا(ژینگە)کردە یا مێژوو بۆی بەوینەتەوە؟ بەسادەیی، بۆچی کوردوکوردستان بەم دەردە درێژخایەنە گەیشتووە؟ ئەم پرسیارانە، لەخۆیدا وەڵامدەرەوەی پێگەی ئێمەش لەسەر نەخشەی سیاسی و ئابوری و هێزو زانست و شارستانیەت و فەلسەفەو هونەر. ئیتر، کوردستان وەک بکەرێکی سیاسی و ئابوری و کولتوری، پێدراوێکی سروشتی و دیاردەیەک نییە کە لەخۆڕا بێتەدی.

لەکاتێکدا، وەک زۆربەی گەلانی خۆرهەڵات، زۆرجار کەموکورتیەکانی خۆمان دەبەینەوە سەر جوگرافیا یا مێژوو. یا دەیخەینە ئەستۆی زلهێزەکان و پیلانگێری نێودەوڵەتی. ئەی ئەوەی لەچوارچێوەی ماڵەکەی خۆماندا ڕوودەدات، دەستی کێی تێدایەو کە لێی بەرپرسیارە؟ کەواتە، گەڕانەوەی داستانی 'بوونی ئێمە' لەکوێوەو لەچییەوە شکستدەخوات؟ یەکێک لەتێزەگرنگەکان سەبارەت بەشکست و سەرکەوتنی گەلان، زەمینەسازی جەنگ و ململانێکان، هی نوسەری ناسراو 'ڕۆبەرت کاپلان'ە کە لەکتێبی 'تۆڵەی جوگرافیا'دا باسیکردووە. ئەو پێیوایە لەڕێگەی پاڵنەرە جوگرافیەکانەوە، نەک هەر دەتوانین هۆکاری جەنگوشەڕوشۆرەکانی میژوو ڕاڤەکەین، بەڵکو پێشبینی سەرهەڵدانی جەنگەکانی داهاتوش بکەین.

بێگومان، بەڵگەنەویستە کە کارلێکی ڕاستەوخۆ لەنێوان ژینگەو مرۆڤدایە. مرۆڤ کارکردی جوگرافیاو مێژووشە. بۆیە، نکولی لەوەناکریت کە جوگرافیاو ژینگە کاریگەربووە لەسەر شێوازی بەرهەم و ئابوریمان. شکستی 'ئیکتیفای زاتی' ئێمە لەسەردەمانێکداو لەبەرڕۆیشتنی ئابوری (لای مەسعود محەمەد)، هۆکارگەلێکی داگیرکردن بووە. ئیدی، جوگرافیا قەدەرێکە کە ئێمەی رادەستی ژینگەکەمان کردووە. ئەمەش، لەشێوازی تەلارسازیدا ، لەپۆشینی جلوبەرگەوە تا رژێمی سیاسیش ڕەنگیداوەتەوە.

سیستمی سیاسی کراوە، لەژینگەی داخراودا نایەتەدی. جگەلەوەی ستەمکاری ودیکتاتۆریەتیش لەو وڵاتانەی سەرچاوەی سروشتیان زۆر بەندە، دیاردەیەکی بەرچاوە. بەڕای من، کورد زیاتر بوونەکی جوگرافی هەیە تا مێژوویی. سەردەمانەکی زۆر، کوردگەل کەتوبەندی ژینگەو جوگرافیاکەیەتی. بەیە، ئەگەر بپرسین: تاچەند هەلومەرجی جوگرافی لەمپەرەکە لەسەر چارەنوسی گەلی کورد، خاپ ناکەین. هاوکات، گەورەیی و هەستیاری پرسی کورد لەئاستی ناوچەیی و نێودەوڵەتیش، بەدیوێکدا بەندە بەدیمەگرافیاوە. زۆری ڕێژەی دانیشتوانەکەی، قەبەیی پرسەکەی دەستنیشاندەکات. جگەلەوەی، زیادبوونی دانیشتوان، بەجۆرێک میکانیزمی قەرەبووکردنەوەی ئەو قڕکەوتنە بووە کە بەهۆکاری پەتاو نەخۆشی و جەنگەوە لێیکەوتووە.

بەستنەوەی فاکتەرەجوگرافیەکان بەسیاسەت و شارستانیەتەوە، لەو سەنگەیەوە: ئایا بۆ سەرهەڵدانی شارستانیەتێک، ژینگەیەکی پێرفەکت مەرجە یا لەبار پێویستە؟ چیدە بوو ئەگەر ‘نالی’ و ‘حاجی قادر’و ‘پیرەمەرد’و مەولانا روناکبیرانیتر لەباتی مانەوەیان لەئەستامبول، بەڕێیشتنایەتە پاریس یا پایتەختەکیتری ئەورپا؟ ئەگەر، مەولاناخالید لەسلێمانیدا بمایەتەوە، هەمان مەولانا دەبوو؟ ئەگەر، شەرەفخانی بەدلیسی کوری جوتیارێک بایە، دەبووە مێژوونوس؟ ئەی ئەو هەموو مەلاو خوێندەوارانەیتر کە پەرتەوازەی ناوەو دەرەوەی کوردستان بوون، بۆچی دەگەیشتن؟ ڕەنگە، زۆربەیان کە زیرەکتربووبن لەناوەدیارەکانی دونیای ئەدەب و عیرفان، کەچی، خەری ناوبانگیان هەڵنەهات؟

ڕەنگە، بیرمەندی فەرەنسی ‘فەردیناند بەردەل’ (1902–1985)لێرەدا بەتەنگمانەوە بێت. نهێنی ئەو پەیوەندی دیالیکتیی کات/مێژووە بەجوگرافیایەوە. بەڕای ئەو، مرۆڤ ملکەچی جوگرافیایەو مێژوو بەتەنها دەستنیشانی چارەنوسی گەلان ناکات. زۆرجار مرۆڤەکان بەهۆی جوگرافیاوە لەگۆڕینی ئاراستەی مێژووەکەیان دەستەوسان دەبن. کەواتە، هەڵسوڕێنەری جووڵەی مێژوو جوگرافیایە، نەک بەتەنها مرۆڤ/کات. خاڵی جیاکەرەوەی ‘برۆدێل’ لەمێژوونوسەکانیتر، دۆزینەوەی سەرەداوەکانی فاکتەرەجوگرافیەکانە لەپرۆسەی مێژوویدا. گرێدانەوەی مێژوو بەفاکتە جوگرافیاکانەوە، زۆر روونکردنەوەمان پێدەدات. ئەگەر، سەردەم/کات نەخرێتە چێوەی جوگرافیاوە، دەبێتە بابەتێکی پەتی. مێژوو هەر مرۆڤ ناگریتەوە، بەڵکو کۆی سروشت و ژینگەش لەمێژووی مرۆڤایەتیدا ڕۆڵدەگێڕێت. کەواتە، تەنها بکەرە تاکەکەسی و خودی روداوەکان کاریگەر نیین، بەڵکو چیا، دۆڵ، روبار،

پێدەشت و ژینگە بەگشتی. لێرەوە، بەجۆرێک حەتمیەتی مێژوویی بۆتە حەتمیەتی جوگرافی.

باشە، مێژوو مرۆڤ دروستدەکات یا بەپێچەوانەوە؟ نیوەی راستیەکە ئەوەیە مرۆڤ مێژووسازە. بەڵام، جوگرافیا تاکەی تری شارستانیەتسازییە. شوێنگەی جوگرافی، هەناوی شارستانیەتە. لەبەر ئەوەی، شارستانیەت بۆتەیەکی داخراونییە، بەڵکو سروشتێکی دینامیکیی هەیەو لەسەر یەک هێڵی تەریبی پەرەسەندن گەشەناکات. دیالیکیتی شارستانیەت، کاروانێکە کە دووفرسەخ دەڕواتەپێش، فرسەخێکیش پاشەکشەدەکات! ئیدی، جوگرافیا ئامرازێکە کە پرۆسەی گەشەوپەرەسەندنی مێژوویی خاودەکاتەوە. چونکە، هەموو شارستانیەتێک لەسەر پەیوندییەکی تێکچڕژاوی کات و شوێن برەودەسەنێت. لەبەر ئەوە، ڕۆڵی دەریاو زەریاکان، کاریگەرە لە پێشکەوتنی کەشتیەوانی و سەرهەڵدانی ئەنگیزەی کۆلۆنیالیزمدا. ژینی شارنشینی، پێویستی بە رووبەرە نزم و پێدەشتەکانە، نەک دۆڵ و چیاکان.
دیارە، وەکچۆن چیاکان ئامێزی بزاقی چەکداری کورد بوون، هاوکات لەمپەری شارستانیەت و ژینی شارنیشینیش بوون. پێویستە ئەوەش بووترێت؛ ئەگەر کورد لەکۆتبەندی جوگرافیاو مێژوودابووبیت. ئێستە بەسایەی تەکنەلۆجیای پەیوەندیو زانیاریەوە، ئاودیوی سنورەکان و ڕێگرە باوەکان بووە. بۆیە، ناکرێت بیرو ژیری ئێمە بە هەتا هەتایە خۆی قەتیسی کۆتوبەندی جوگرافیا یا مێژوو بکات. بێگومان، فاکتە جوگرافی و مێژووییەکان، ڕۆڵیان لەروونکردنەوەی هۆکارە خۆکردو دەوروبەرکردەکاندا هەیە. بەڵام، کێ ئەوانە دەکاتە چارەنووس و ئایندەی ئێمە، ئەگەر کارلێکی زاتی ژیری و ئامادەیی سایکۆلۆجی خۆمان نەبێت؟

لەوڵاتی ئێمەدا سیاسی چ بوونەوەرێکە؟ … نەوزاد جەمال

وەک هەمیشە ووتوومە، جیالەوەی کورد کێشەیەکی گەورەی سیاسی و فەرهەنگی و مرۆیی هەیە، هاوکات کێشەیەکیتر دەچێتەسەری کە ئەویش

سەرکردە سیاسییەکانیەتی. بەدەربەنەکیتر، سەرچاوەی گرفتەکانی نەتەوەی کورد، تەنها داگیرکەرو نەیارو هەلومەرجی دەرەکی و ناوچەیی و نەوخەییەکان نییە، بەڵکو پشکێکی باشی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوانەی بەناوییەوە سیاسەت دەکەن. ڕەنگە، هەڵدانەوەی پەڕەکانی مێژووی سیاسی ئێمە، باشترین ژێدەربن کە تاچەندە سەرکردەکان هەکاری یاریدەدەری شکست و ماڵوێرانی بن. لەهەمووشی ناخۆشتر ئەوەیە، شکستەکان دووبارەو هاوشێوەن. کارەساتەکان ئەوەندە لەیەکدەچن، وەکئەوەی نەیارانی کورد، کلیلی شکستەکانیان باشدەزیبێتەوە!

ئاخێ؛ ئەو بوونەوەرە کێیە کە سیاسەت دەکاتە پیشەو چالاکی ژیانی؟ پرسیارێک کەچیتر ناکرێت بیری لێنەکەینەوە، بەتایبەت کاتێک کە ژیانی سیاسی بەبنبەستدەگات. شایەنی ووتنە، لەگەرمبوونی کێشەو چڕبوونەوەی ڕووداوەکاندا، زۆر باسی سیاسەت و حزب و هەڵوەستەکانیان دەکرێت، بەڵام کەمتر قسەلەسەر کاراکتەری سیاسیەکان دەکرێت. هەڵبەت، لەڕووی زانستییەوە، بابەتیبوون وادەخوازێت کە پرسەکان نەکرێنە کەسی و زوومی ڕەخنەو پرسیارەکان لەسەر خودی کەسێکی سیاسی نەوەستێت. بەڵام، دەشکرێت کاراکتەرو بیچمە(فیگەر) سیاسیەکانیش وەک بابەتی توێژینەوە شرۆڤەبکرێت. کەواتە، ناکرێت ڕەفتاری سەرکردەو سیاسیەکان بخرێنە دەرەوەی توێژینەوەی ڕەخنەییەوە، بەتایبەت لە کولتورێکی سیاسی وەکئەوەی کوردستاندا کەسێتی سیاسی، تەوەری سەرەکی و پنتی ململانێ و ناکۆکییەکانە.

لە ئێستەدا، ململانێی سیاسی لە ناکۆکی نێوان بکەرەسیاسیەکاندا چڕبێتەوە. پەیدەچێت ڕەهەندی کەسێتی، فۆرمێکی زۆر ئاڵۆزی بە کێشەکان دابێت کەخاوبوونەوە سەردەیەک بخایەنێت. هەڵبەت، ئەمە ئەگەر لەبنەڕەتدا باوەڕمان وابێت هەکاری ناکۆکیەکان ململانێی سیاسییە، نەک پاشخانی کەسیی سیاسیەکان. ئەگەر سەرنجی گوتاری سیاسی سەرکردەحزبیەکان بدەیت، ناچارانە کەسێتی و ڕەفتارو هەڵسوکەوتەکانیان مایەی پرسیاری زۆرن. ئەوەی لەمیدیاکاندا باسدەکرێت، دەمانگەیەنێتە ئەنجامێکی ترسناک: سیاسیەکان خەریکی خەیانن، نەک پرسە نیشتمانی و گشتیەکان.
واتە، سیاسیەکانمان سەرقاڵی ژیانی ڕۆژانەی خەیانن لەفۆرمی کارو چالاکی سیاسیدا. ئەمەک کە سەرقاڵی وەرگرتنی خەڵاتە یا بڕوانامە، ئەوەک کاراکتەری هەمیشەی کەڵەکەنفرانسەکانە. یەکێکیتر، لەتەلەکاندا، تەنزو پلار فڕێدەدات، دانەیەکیتر لەگێشەگیری خەیدای و ئەویتر لەبەدەنگی و کەمدوویدایە. هەیە، بەردەوام لەگەشتدایەو

هەشە، لەبەر واژۆکردن سەری خۆی بەناخورێت. جۆریکیتریشت هەیە کە ناپەرژێتە سەر سیاسەت لەبەر کاری بازارگانی و کۆمپانیاکانی. هی وامان هەیە کە تەنها لەکاتی بروسکەلێدان بەهۆی بەنەکانەوە دەبینرێت. کەسانیترت هەیە سەرقاڵی دابەشکردنی میراتی دەسەڵاتی سیاسی و ئابورییە. هیتر هەیە لەخەمی جێگرتنەوەی سەرکردەیەکی پێشووتردایەو هتد…

ئەوا من هەر باسی پەرلەمانتارو ئەوانە ناکەم کە لەپلەو پێگەی فەرمانگەکانی حکومەتدان. چونکە، ئەوانیش چیرۆکێکی هاوشێوەیان هەیە. کەواتە، لەوڵاتی ئێمەدا خۆتەرخانکردن بۆ پێداویستییەکانی رۆژانە، وایکردووە بەناوی سیاسەتەوە، سیاسەت بمرێت. ئەوەی لەژیان و خەم و بیرکردنەوەی زۆربەی کاراکتەرە سیاسییەکاندایە، خۆتەورییە نەک سیاسەت تەوەری. واتە، تەوەری سەرەکی و پلەیەک سیاسەت نییە، بەڵکو بەدیهێنانی خودێتی کەسەکەیە. لێرەدا، سیاسەت بەمانای زیندەچالاکییەکی گشتی و مرۆیی نەک وتاردان، وتارنووسین و خوێندنەوە لەکۆنفرانس و لێدوانی رۆژنامەوانی یا ئامادەبوون لەکۆبوونەوەی حزبیدا.
بۆیە، کاتێک کە کێشەکان و گرفتەکان بێدەرەتان و بێچارە دەمێننەوە، هەمیشە دەپرسم ئاخۆ ئەم وڵاتە سیاسی و سەرکردەی تێدایە؟ ئەری کوا بڕیارو بەشدارییە کاراکانتان؟ کامە پلان و رێگەچارە. ئەی ئێوە لەکوێن و بۆ ئامادەنین؟ ئاخر، بۆ ئێمە تەنها ئێوە دەبینین، بەڵام ئامادەیی کردەییتان بەدیناکەین و هەستپێناکەین؟ بەڵێ ئێوە لەهەسارەی خۆتاندان. لەخولگەی خەمە خۆییەکانتدا دەخولێنەوە، خەڵکیش لەخولگەی خوارەوەدا قەتیسە.

بەداخەوە، ئەوەندەی ئەو سیاسیانە لەبۆنەی لاوەکییەکاندا دیارو بەرچاون، ئەوەندە لەکاتی رووداوەکان و کارەساتەکاندا نائامادەن. سەیرە کە ئەم کاراکتەرە سیاسیانە بە لەساتەوەختی ناپێویست و لاوەکیدا بەرچاون، دووهێندەش لەبڕیارو چارەسەرکردندا بێئیرادەن. کەواتە پرسیارەکە ئەوەیە: ئایا هێشتا گۆڕەپان و کایەی خۆیان نەدۆزیوەتەوە؟ یا خۆیان خزاندۆتەوە جێگەیەکەوە کە دونیای سیاسەتی بچووککردۆتەوە بۆ کەسێتی خۆیان؟
بێگومان، میکانیزمی خۆدزینەوە لەپرس و کێشەکان وایکردووە، بەکۆڕوکۆبوونەوەی رۆتینی قەرەبووبکرێتەوە. لەجیاتی بڕیاری پێویست، لێدوان و وتار و پیرۆزبایی و هەڵوێستنواندن جێگەی گرتۆتەوە. دیارە، سیاسەت بۆتە بۆنەیەکی وەرزیی. لەبەرئەوە، هەمیشە ئەو پرسیارە دووبارەدەکەمەوە: ئایا ئەم بوونەوەرە سیاسییە

کێیە کە بەناوی سیاسەتەوە مافی سیاسی هەموومانی زەوتکردووە؟ ئایا خەریکی چییەو خەمی ئەو کامەیە؟ خواست و ویستەکانی لەچیدایە تا پشتگیری بکەین؟ ئەمە چ کاراکتەرێکە کە لەکێشەوگرفتەسیاسیەکان رادەکات و دەشیەوێت هەموو تاکێکی ئەم وڵاتە دەستبەسنگەوە بگرێت لەئاستیدا؟ ئاخر، چ بوونەوەرێکە کەبیەوێت هەموو هاوڵاتیان ببنە قوربانی، بێئەوەی هیچ دەستکەوتێک و مافێکی گشتی دابینکات؟
لێرەوە، زێدەڕۆوی نییە ئەگەر بووترێت کە سیاسیەکانی ئەمە، مایەی نائومێدکردن و بێهیواکردنی کۆمەڵگەن. هۆکاری پوچاندنی سیاسەت و بێهودەیی بوونی مرۆڤەکانن. کەسانێکن کە پاشەڕۆژی ئەمە رادەستی قەدەری روداوەکان دەکەن. هاوکات پشکی شێر لە دەستکەوتەکان بۆخۆیان دەبەن و لە ئەمەی زەوتدەکەن.

بۆیە، ئەگەر سیاسیەکان ویستیان پێناسی راستی و دروستی خۆیان بزانن، با بڕۆن لە خەڵکی سەر شەقام و بازاڕەکان ببیستین. لەوێ گوێهەڵخەن کەچیان پێدەوترێت و چۆنهایی باسدەکرێن. رەنگە، دواجار ئەوە باشترین دادگەبێت کە مافی تەواویان بۆ ببڕێتەوە.
بەشبەحاڵی خۆم و خۆشبەختانەش، لەژیانمدا ساتێک نەبووە ئەرێیی بە پێگەو پلەی هیچ سیاسیەکی ئەم وڵاتە بکەم. چونکە ئەوسا دەبوو خۆم بەمرۆڤێکی زەبوون و نائازاد بزانم. ئاخر، کاتێک مرۆڤێک کەسیاسیسە ئیرادەی بەریاردان و توانای ئاراستەکردنی پرس و روداوەکانی نەبێت. بوێری هەڵوەستەکردن و هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی و لەخۆرا نەبینێت کێشەوگرفتەکان چارەکات، ئیتر بەکام مانا و پێوەر خۆی پێ سیاسییە؟

ئەوەی نەدەبوو رویدایەوە ئەوەشی دەبوو بکرایە … نەوزاد جەمال

ئەوەی ئێستە لەئارادایە، جگەلە داتەپینێکی سەرتاسەری هیچیتر نییە. ئێمە ناتوانین هیچ ناوو ناونیشانێکی تری بۆ بدۆزینەوە. جگەلەوەی ئەم دۆخە ئەنجامی کۆمەڵێک هۆکارە. بەڵام داتەپینێکە بەئەندازەی مەترسیدارییەکەی، ئەوەندەش چاوەڕوانکراوە. تەنها

کێشەکە لەوەدایە ک□ پێشبینی و ئامادەیی بۆنەکراوە، دەنا دۆخەکە وەک رێگەیەک بەرەودۆزەخ بەرچاوە. هەر لەنەبوونی سیستمێکی فەرمانڕەوایی دروستەوە تا لاوازی دامەزراوەیی و فش□یان، لەنەبوونی حزبی مۆدێرن و کۆمەڵگەی مەدەنییەوە تا لاوازی تاکی هۆشیارو بەرپرسیار، بەشێکن لەهۆکارە خۆییەکان. بەڵام جگەلەمانەش، ناکرێت هۆکارە دەرەکییەکان نادیدەبگرین. چونکە بەسیستماتیکی و میکانیزمی جیا کار لەسەر پوچەڵکردن و لاوازکردنی ئەم بەشەی کوردستان کراوەو دەکرێت.

بەئاشکرا، دیارە کە ئاسایشی کۆمەڵایەتی و کولتوری، ئابوری و سیاسیمان خەرقکراوە. ئەوەی ئێستە لەلاوازی بڕیاردانی سیاسی و کەمدەستی چارەسەری ئابوریدا دەبینینەوە، چنینەوەی بەشێکی ئەو هەوڵەرێکخراوەیە. لێرەدا، باسەکە وتنەوەی وەهمی تێوری پیلانگێڕی نییە، بەئەندازەی ئەوەی کەخەرقەکە هێندە بەرجەستەو زەقدیارە، کە ئەجێندەکانی چیتر بۆ ئێمە شاراوەنین. دابەشبوونی ناوهەرێم بەکردەیی لەو رووه□و□ دیارە کەهەر حزبەی کەوتۆتە ئەجێندای دەوڵەتێکی جەمسەریی ناوچەکە.

کەواتە؛ ئەوەی نەدەبوو رووبدات، هاتەدی و ئێستەی لێکەوتەوە. بەڵام، ئەوەچییە کەدەبوو بکرایەو روینەداوە؟ هەڵبەت، ئەوەی دەبوو بکرایە، بریتییە لەگۆڕانکاری گشتگیرو لەسەروو هەموشیانەوە بەلاداخستنی پرسە هەڵپەسێراوەکان. لەمەشەوە، پێشخستن و چاودێکردنی سێکتەرەکانی بنەڕەتیی□کان هەر لەژێرخانی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و کولتورییەوە تا بنەماکانی دروستکردنی هاوڵاتی و تاکی سەربەخۆ.

ئەگەر سەرنجی پەروەردەوخوێندن بدەین، دەبینین پەروەدەی ئێمە مرۆڤی وەک بوونەوەرێکی بەهادارو چەقی ژیانی نەکردۆتەوە ئامانج. بەڵکو، لەخوێندنی بنەڕەتیی□وە تازانکۆ پێداگیری لەوەرگرتنی زانیاری و پێدانی ئامۆژگاری سەدەکانی ناوەڕاستکراوە. جگەلەوەش، لەلای نەوەی ئەمڕۆ سەرجەم ماناکانی کوردبوون، مرۆڤبون، نیشتمان، خەبات، داکۆکی لەمافەکان بوونەتە شتی لاوەکی و قێزەوەن. هاوکات، دیاردەی بەرخۆری دەگاتە ئەوەی کە هەمووچاوەڕێبین و هیچیش نەیەت! بەداخەوە، دیمەنەکان بۆتە ئەوەی کۆمەڵگەی کوردسانی دەرۆزەکەر، چاولەدەرو دەستپانکەرەوەیەکەو هیچ پۆتێنسیال□ی خۆژیاندن و سەرپێخۆوەستانی تێدانەبێت.

بەڵام، لەبەرامبەر ئەم داتەپینەدا، زمانێکی سیاسی دابەشبوو

دەیەوێت راستییەکان ئاوەژووبکات. بۆیە، ئەم دیاردەیە بە’بێمانابوونی زمان’ ناودەبەم. ئەمەش، ووتن بووتە ناماقوڵییەکی ڕێکخراو. ئەوەی ناوی چاوەڕێکردن و خۆڕاگرییە، بۆتە بڵقی سەرئاو. باسکردنی هیواوئومێد جۆرێکە لەوەهم. پێناسەی ژیانی باش، درۆیەکی راستەو ڕەشبینی بوەتە پیشەیەکی بێبەرامبەر. هەموو ئەم بێمانایانەو هیتریش، ئیش لەسەر هەڵتەکاندنی بونیادی کەسێتی ئێمە دەکەن.

یەکێک لەو بێمانایانەی زمان، لەوەدایە بارودۆخی سەخت و نامرۆڤانەمان، بەقەیران وەسفکەین. وشەی قەیران بۆ دۆخی مرۆیی و سیاسی ئێمە نابێت. چونکە، هەموو قەیرانیک هۆو ئەنجامی هەیە. هاوکێشەیەکە کەرێگەچارەی سەرەتایی و کۆتایی خۆی هەیە. لەپرسراو بەرپرسیاری تێدایە کە کێ بەرپرس و دامەزراوە هۆکاری قەیران و چارەسەر دەگرێتە ئەستۆ. جگەلەوەش، ئەو زمانە سیاسی و حزبئاساییەی ئەمڕۆ توانای نیشاندانی راستی و شتەکانی نییە. چونکە، ئەوەندە کەڵەوارو دابەشبووە لەنەوان بەرەی خێڕو شەڕدا، لەنیوان نەفرەت و پێداهەڵداندا کە ئیتر پانتایی بیرکردنەوەی سەربەخۆی نەهێشتەوە.

سەرەڕای ئەوەی کەزمانی دەربڕین لەبارەی کێشەکانەوە، بەئاڕاستەی شاردنەوەو پەردەپۆشکردنی راستییەکان کاردەکات. لەگوتاری حزب و سەرکردەکانیدا، بەردەوام بیرکردنەوەی ناڕوون و نادیارکراو بەبەکارهینانی دەستەواژەی فرەواتاو جیاواز دەخوێنینەوە. دیارە، ئامانجیش خۆدزینەوەیە لە بەرپرسیارێتی کێشەکان و خستنە ئەستۆی ئەویترە. فڕێدانی تۆپەکە بۆ گۆڕەپانی لایەکەیترە، لەکاتێکدا هەردووبەرە رکابەرەکە، دەیانەوێت ئیعتراف بەیەکتربکەن تا خۆڕادەستکات یا بەمەرجەکانی پێشووتر رازیبێت!

ئەمەش بنەمایەکی دروستی دانوستان نییە. لەم سۆنگەوە، بەکارهێنانی وتەی کەڵەشەیی وەک “ئەمڕۆ کوردستان لەمەترسی و هەرەشەدایە، یا پیلانگێڕی و دوژمنی ناوخۆ، هتد لەئارادایە. ئەمانە، بەجۆرێک درێژەدانە بەدۆخەکە. ئیدی، زمان نەک بەقسەی فەیلەسوفی ئەڵمانی’هایدەگەر’ کە “هەڵماڵینی راستی بوونە”، بەڵکو لەزاری سیاسی و میدیاکانیانەوە دەمامکێکە کەدواجار لەڕێی دەربڕینی ریتۆریکییەوە، داپۆشینی راستییەکانە. لەباتی بەکارهێنانی ژیربێژی، بەڵگەو سەلماندنی راستییەکان هەبێت، گەمە بەهەست و هەڵچووون و نەستی مرۆڤەکانمان دەکرێت. لەئاکامدا، سەرچاوەی کێشەکان بەرەو نادیار دەبرێن. ئیتر بەهۆی ئەو زمانە سیاسییەوە کە ئەمڕۆ لەمیدیاکانیانەوە پەخشدەکرین، ئێمە دەکەوینە کۆمەڵگەی پاش

راستییەکانەوە. کۆمەڵگەیەک کەدابەشبووە، ماناکانی مانەوەو ژیانێکی شیاو سەقامگیری ئەو زمانبەندییەوە لەدەستداوە.

پاش منجەی لایەنەکان، ئێستە کێشەکان سەوەی ژیانی خۆیان تەواوکردووە. ئیتر بەرپرسەکان چاوەڕێی چین؟ کە قوربانی سەرتاسەری لەئاستی سێکتەرەکانی پەروەردە (بەڕاگرتنی بەهۆی مانگرتنەوە یا بەردەوامبوون کەسست و بەگیانە) درا. کە کەرتی تەندروستی و فەرمانگەکان بەگشتی ئیفلیجن. کاتێک وە بەرهینان و کەرتەکانی تریش پوکانەوە، ئیتر نۆرەی بەرپرسەکانە کە ئەوانیش قوربانی خۆیان بدەن.

جا بەسامانەکانیان، یا پێگەکانیان یا بەخواست و چاوەڕوانیەکان بێت. ئەمەش واپێوستدەکات سەرکردەسیاسیەکان، بەرپرسەکان لەو گۆشەگیرییەی بیرو نەستیان بهێنەدەر. سیاسەت لەواقیع و لەگەڵ یەکتریدا دەکرێت، نەک تەنها بەخولیایەکی ناخۆکی. ناکرێت، خۆیان بەسەرکردەو بەرپرس بزانن، لەپێناو چاکەی گشتیدا توانای بەیارو سازشکردنیان نەبێت. ناشبێت لەوەزیاتر ژیانی خەڵکی بوەستێنن، خۆشیان رادەستی ڕەوتی رووداوو دۆخەئاڵۆزەکە بکەن. ئەمڕۆ ئەستەمە هەر بەتاکەکەسێک سەرکەوتنی سەرتاسەری بەدەستبهێنێت. لەکاتێکدا دەکرێت کەسێک ماڵوێرانی و تێکشکان بەسەر گەلێکدابهێنێت. بینینی بەرژەوەندی و گرفتەکان بەشێوەیەکی تاکلایەنە، ئیفلیجکردنی توانای بریاردان و چارەسەرکردنیشە.

ناهەقییەکی گەورەیە گەردنی ئەو هەموو مرۆڤە، بخەنەژێر بەزەیی هەلومەرجە ناوخۆیی و دەرەکییەکانەوە. مەترسی نێوخۆیی ئەمڕۆ هاوشانە بەهی دەرەکی، ئەمەش کانگەی مەترسیەکەیە کە تەنها لایەکیان ببینیت. دەبێت وەک شاعیری ئەڵمانی ‘هۆڵدەرلین’ ئەو راستییە بزانن کە: ‘لەکوێ مەترسی هەبوو، لەوێش رزگاری نەشونمادەکات’.

بوژانەوەی ‘ناسیۆنالیزمی نوێ’

لەجیهاندا ... نەوزاد جەمال

برەوسەندنی 'ناسیۆنالیزمی نوێ'، دەرکەوتەکە ناکرێ ئەمڕۆ لەسەرکەوتنی کاندیدە سیاسییەکاندا نادیدە بگیرێت. ئەوەی مایەی سەرنجە، رۆژبەرۆژ پارتە راستڕەوە نەژادپەرستەکان لە بەهێزبووندان. گوتاری سیاسی لەهەڵبژاردندا، چەندە ئاوبکات بەئاشی نەتەوەپەرستی و سەروەری خاک و ناسنامەی میلی و بەزاندنی ئەویتری بیانیدا، ئەوەندەش ئەگەری دەرچوونی زێترە.

لەکاتێکدا زیادەڕەوی نییە ئەگەر بڵێین، سەردەمانێک وشەی 'ناسیۆنالیزم' جنێوێکی سیاسی ناحەزبووە. بەشێکی زۆر لەروناکبیران و سیاسییەکان خۆیان لێبەدوورگرتووە. چونکە، ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە یەکسانکراوە بەسەرهەڵدانی فاشیزم و نازیزم و راسیزم. ئەو جەنگەکاولکاری و سیاسەتە پاکتاوکردنە نەژادییەی لەژێر پەستی ئەم ئایدۆلۆجیە مەترسیدارەوە هاتەتەدەر، پەڕەیەکی خوێناوییە لەمێژوودا.

بەڵام، زۆرمان پێمانوایە کەبیرۆکەی ناسیۆنالیزم هی سەدەیەک لەمەوبەرە. پاش لەکەوتە وێرانکارییەکانی، چووەتە خانەی مێژووەو ئەو پەڕەڕەشەی لەمێژوو هەڵدراوەتەوە. لەکاتێکدا، ئەمڕۆ لەسەر ئاستی جیهان دەرکەوتی سیاسی و سەرکردەگەلێک دەبینین، کە هەمان تەرزی گوتاری سیاسی هیتلەرو مۆسلینی و کۆ و کەیان هەیە. بەسەرنجدانی گوتاری سیاسی 'ترەمپ'و 'ماری لەپین'(فەرەنسا)و 'خێرت ڤیلدەر'(هۆڵەندا)، 'پوتین'و ئەردۆگان و چەندان کاراکتەری سیاسی لە چین و پۆلەندا، هەنگاریاو نەمساو بەلجیکاو بەریتانیاو سویدو هندستان و هتد... خاڵی هاوبەش و لێکچوویان لەوەدادە بینینەوە کە: ناسیۆنالیزمێکی فاشیستانە لەبوژانەوەدایە.

سەرهەڵدانەو بەجەماوەری بوونی ئەم کاراکتەرە ناسیۆنالیستە نوێیانە، جارەکتر پرسی ئاوابوونی ناسیۆنالیزم زیندوودەکاتەوە. پاڵێوراوەکانی لیستە ناسیۆنالیستە جەماوەرییەکان، لەزۆر شوێنی جیهاندا نزیکن لەگەیشتن بەدەسەڵات. لێرەوە، دەبێت سەرهەڵدانەوەی 'ناسیۆنالیزمی نوێ' هۆکارو پاڵنەری خۆی هەبێت. ئاخر ناکرێت، دیموکراسی نوێنەرایەتی و دامەزراوەی سیاسی، دەستەبژێر(ئیلیتە)ی سیاسی وابەئاسانی لاوازبن. لەبەرامبەریشدا کاراکتەری پەڕگیر بەدەنگی جەماوەریی و بەهەگبەی خاڵی لەئەزموونی سیاسیەوە، جێگەیان بگرنەوە.

بزوتنەوەی بریکست-چونەدەرەوەی بەریتانیا لەیەکێتی ئەورپا، بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ گوتاری سیاسەتی ناسنامە. بەڵێ، زۆربەی لپارتەکان،

باشترین و ئاسانترین ڕێگە بۆ بەدەستهێنانی پشتیوانی دەنگدەران، ئەمەیە پرسی پەنابەرو کۆچبەرو موسڵمان بەکاردەهێنن. چونکە، باش دەزانن کۆمەڵگەو تاکی ئەوروپی لەسیاسەتدا خۆمساربووە. سیاسەتی بە دامەزراوەی فەرمانڕەوایی بەجێهشتووە. ئیدی، بەئەوەی ئەو کارەکتەر پۆپولیستیانە بگەنە دەسەڵات، دەبێت پرسی هەستیاری ئاین و نەژاد بکەنە پەیژەی گەیشتن.
ڕەنگە، سەیر بێت کە چۆن سیاسییەکی فاشیست لەم سەردەمەو لەوڵاتێکی دیموکراسی و مافی مرۆڤ و پێشکەوتنی زانست و کولتوردا، دەنگی زۆرینە بەرێت. وەلێ، سەیرنییە کەسێتی هاوشێوەی ئەردۆگان لەژێر گوتاری سیاسی ‘گەڕانەوەی مەزنێتی بۆ تورکیا’ زیندانەکانی پڕبکات لەنەیارەکانی. سەرەک ‘پۆتین’ چۆن بۆی دەچێتەسەر کە لەناوجەرگەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا، شەڕ لەسەر مانەوەی رژێمی ئەسەدو بەبەهانەی لەدانی داعشەوە شارو وڵات کاولبکات؟ چۆن، کەسێکی وەک ترەمپ، نەریتی دامەزراوەی سیاسی تێدەپەڕێنێت و دەبێتە کاریزمایەکی سیاسی؟
بەهەمان شێوە، ئەو پرسیارەش ڕاستە؛ ئاخۆ چۆن ‘هیتلەر’و ‘مۆسلینی’ و رژێمە تۆتالیتەرەکان بەئاسانی ملیۆنەها مرۆڤیان کردە قوربانی ئەنگیزەو بیرۆکەی فاشیستی خۆیان؟ وەڵامدانەوەی ئەوەی ئێستە کەلەجیهاندا دەگوزەرێت، ئەو رووبەرە تاریکەی مێژووشمان بۆ رۆشن بکاتەوە. بەڕای سۆسیۆلۆگی ناسراو ‘زیگمەند باومان'(لەوتارێکدا: ‘چۆن لیبرالیزمی ریگەی بۆ ترەمپ خۆشکرد’ لەماڵپەڕەی: socialeeurope.eu/zygmunt-bauman)، تێزەکەی بیرمەندنی ئەڵمانی ‘کارڵ شمید’ تیشکێک دەخاتەسەر ئەوەی چۆن سەرکردەی فاشیست، پشتیوانی جەماوەری بەدەستدەهێنێت.
لەکتێبی(Political Theology) شمید، پێناسەی هەژموونی دەسەلات/هێز بەرەسای “بڕیاردەر”(decisionist) ناودەبات. هەژموونی دەسەڵات بریتییە لەرەسای بڕیاردان و توانای یەکلاکردنەوەو سەپاندنی. ئەو سەرکردەیەی کە بە بەڵێن و سەرسامی جەماوەر دروشمی ‘یەکێتی گەل’ و ‘یەک دەوڵەت’ و ‘یەک سەرکردە’ بەرزدەکاتەوە، دەتوانێت بەئاسانی خۆی بسەپێنێت. چونکە، بەهەمان میکانیزم هیتلەر لە (1935) توانی رای زۆرینە بەخۆی بەرێت.
سەرکردەی بڕیاردەر جگەلە گوێڕایەلی جەماوەر هیچیتری ناوێت. کاتێک، بڕیارەکانی هیچ رێگرو سنووریێکی بۆ نابێت، وەکچۆن لەسەدەکانی ناوەڕاستدا، فەرمانڕەوایەتی وەک مافێکی خودایی-یەزدانی تەماشا دەکرا. بۆیە، سەرکردەی بڕیاردەر، لە رەهاگەری نزیکدەبێتەوەو وەک خودایەک رازی نابێت کاروبارەکەی خۆی بە کەس روونکاتەوە. مافی پرسیارکردن و لەپرسینەوەش لەهەموو کەسێک

زۆوتەکات و مافی لەپرسینەوە لەهەمووش بەخۆی دەدات. دواجار، بەئاسان باز بەسەر بنەمای جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکانی یاسادانان، جێبەجێکردن و قەزاییدا دەدات.

بیرۆکەی 'دوژمنسازیی' خاڵێکیترە کە 'باومان' جەختیلەدەکاتەوەو ئاماژە بەتێزەکەی ناسراوی بیرمەندی ئیتالی 'ئومبەرتۆ ئیکۆ' بەناوی(Making an Enemy) دەدات. بەپێی 'ئومبەرتۆ'، هەبوونی دوژمن و نەیار نەک هەر گرنگ و پێویستە بۆ پێناسەکردنی ناسنامە، بەڵکو مەرجە بۆئەوەی پێوەرەکانی سیستمی بەهایی خۆمان تێپەڕێنین. هاوکات، بەهای خۆمان لەبەرامبەر ئەویتردا نیشانبدەین. ئەمە دوژمنمان پێویستە، تابزانین خۆمان کێین و کێ نین. زانینی ئەمەس، مەرجە بۆ خۆپەسەندیی و متمانە بەخۆ. لەبەرئەوە، ئەگەر دوژمن و نەیاریش نەبێت، دەبێت دایبهێنن و دروستکەین!

هەمیشە، دوژمن و نەیاریش ئەوانەن کەلەخۆمان جیاوازترو خاوەنی نەریتێکن کە لەهی ئێمە ناچێت! لێرەوە، ئەو دوژمنەی ئەو کارەکتەر سیاسیانە گرەوی لەسەردەکەن، ئەویتری نامۆو بیانییە. جگەلەوەش، 'خاک و خوێن و نەژاد' پێکهێنەری سەرەکی ئەم جۆرە ناسیۆنالیزمەن. بۆیە، گۆڕانکارییەکی گەورەدەبینین کە گوتاری سیاسی لەبیرۆکەی هاوڵاتی نیشتمانییەوە، بەرەو بیرۆکەی پیرۆزی خاک دەڕوات و بەپێشمەرجی هاوڵاتیبوونیان دادەنێت. جگەلەوەی دیدیکی ڕۆمانسیانە بە باڵایی نەریتی باوان و ناسنامەی نەتەوەیی لەفۆرمێکی بەرتەسکدا کۆدەکاتەوە.

ئەمڕۆ لەئەورپاو خۆرئاوادا، ئەویتری نامۆی سەرڕەش و موسڵمان، خۆرهەڵاتی و هتد… باشترین میکانیزمی سەنگەر بەهێزکردنی ئەم گوتارە ناسیۆنالیستەیە. بۆنموونە، 'ئەویتر' لەسیاسەتی تورکیادا هەمیشە 'کورد'ی ناجۆربووە. ئەمڕۆ 'ئەردەگان' بەئاسانی هەست بەپشتیوانی خۆی دەکات، چونکە بەناوی لێدانی ئەویتری تیرۆریستەوە، کۆشکی دەسەڵاتی ڕەها قایمدەکات. بەهەمان میکانیزمیش، سەرکردە فاشیستەکانی جیهان، پاساوی پەنابەر، زۆربوونی بیانی و مەترسی هاتنی ئایینی خۆرهەڵات و خراپی ئابوری و زۆربەی قەیرانەکان دەخەنە ئەستۆی ئەویترێکی بیانیی.

لەپێناو ئەو دوژمنسازییەشدا، ناسنامەی کولتوری، نەژادو پێست و پاشخانی شارستانی دەکرێتە پاساوی ڕەوایەتیدان. هەڵبەت، گەڕانەوەی فاشیزم بە ناو کایەی سیاسەت بەو ئاسانی و خێراییە، بەپێی نووسەری هۆڵەندی 'ڕۆب ریمن' بە شکست و کەوتنی دەستەبژێری سیاسی، قەیرانی کولتوری و ڕۆحی و مایەپووچی سیستمی پەروەردە دەگەڕێتەوە. ئەمەش هەمان ئەو چرکەساتە مێژووییەیە کە سەدەیەک لەمەوبەر لەئارادابووە کاتێک گەورە ڕۆمانووسی ئەڵمانی 'تۆماس مان' لەسییەکاندا، هۆشداری

سەرهەڵدانی 'هیتلەر'ی دا. بەڕای ئەو، زەمینەی سەرکەوتنی ئەو کارەکتەرە 'بەشایی و کەڵەبەری دەروونی'یە.
دیارە، 'ڕەب ریمەن' ڕاکەی 'نیتشە' دووبارەدەکاتەوە کە دەڵێت: 'کاتێک خوێندنوپەروەردە لەوەدا کورتکرایەوە کە تەنها بۆ ئابوری و دەوڵەت باشە'، ئیتر، بەشایی دەروونی و قەیرانی کولتوری سەرهەڵدەدات. دواجاریش ڕەگەکە بۆ کەسێکی فاشیست ئاسانە کەجڵەوی دەسەڵات بگرێتەدەست. لەم سەنگەوە وتەکەی 'ترەمپ' لەمانگی (٢)دا شایەتحاڵێکە کەووتی:"من کەمخوێندەوارم خۆشدەوێت"! چونکە، ئەو چینەبەرینە، پشتوپەنایەکی سەرکەوتنین.
لەبەرەوە، کە 'هیتلەر' بەئاسانی بووە جێگەی متمانەی خەڵکی. لەبەرئەوەی سەر بەدەستەبژێری سیاسی نەبوو. چونکە، خەڵکی ئەم چینەی لەقەیرانەکانی ئەڵمانیا بەبەرپرسیار دەزانی. بۆیە، 'هیتلەر'و 'ترەمپ' هەمیشە ڕەخنەیان لەدامەزراوەی سیاسی دەگرت و خۆیان بەبەشێک لەو سیستەمە دانەدەنا. ئەمەش، زەمینەی جەماوەریانی بەهێزترکرد. شایەنی باسە، کاتێک لەسالانی چلەکاندا 'تۆماس مان' سەمینارێکی لەبارەی هیتلەرەوە لەئەمریکا پێشکەشکرد، ئاگاداری کردنەوە لەوەی کە: 'ئەگەر فاشیزم ڕۆژێک گەیشتە ئەمریکا، ئەوا ئەوسا بەناوی ئازادییەوە دەبێت'!
کەواتە، برەوسەندن و سەرهەڵدانەوەی ناسیۆنالیزمی نوێ، بەشێکی بە سیاسی فاشیست دەگەڕێتەوە. سەرکردەیەکی ڕەهاخوازو ئۆتۆکراسی. هاوکات، گەمەکردن لەسەر پەتی دوژمنایەتی خۆمان و لەبەرامبەر ئەوان. و نەتەوەی خۆمان لەسەروو هەموو شتێکەوە. ئەمانە، هەموو ڕێخۆشکەرن بۆ ئەو بارودۆخە سیاسیەی جیهان ببێتە مەیدانی لەباری ناسیۆنالیستە نوێکان. بەئاشکرا لەژێر وڵاتی خۆرئاوادا وەرچەرخانێک لە هاولاتیبوونی گەردوون و نیشتمانیەوە، بۆ خوین-خاک و نەژاد گۆڕاوە. هەستی نیشتمانپەروەری ئەرێنی گۆڕاوە بۆ نەژادپەرستی و بەهەموو بەهانەیەکی فاشیستی پاساودراوەتەوە.
ئیدی، گوتاری داخستنی سنوورەکان بەرووی بیانیەکاندا، باشترین گوێگرو بەڕێی بۆ دەکرێت. لەهەمووشی سەیرتر ئەو پارادۆکسەی ئەم ناسیۆنالیزمە نوێیەیە. بەدیوێکدا لەسەرئاستی نێودەوڵەتی کۆلۆنیالیزمانە فراوانخوازە. لەلایەکیش جەخت لەسەر دەمەزرکردنەوەی ناسنامەی نەتەوەیی و نەژادی خۆی بەداخستنی سنوورەکانیدا دەکات. هاوکات، دەستوەردەداتە بارودۆخی وڵاتانی پاشکەوتوو و پاڵپشتی ستەمکاری سیاسی دەکات. پێدەچێت، ئەو جۆرە وڵاتانە دژبەلێشاوی پەنابەرو کۆچبەربن، بەڵام پێویستیان بەو زەرورەتی مانەوی ئەو مەترسیە هەیە تاوەک دوژمنی و نەیار لەنیشتمانی خۆیاندا، بۆ بەدەستهێنانی پاڵپشتی جەماوەری سوودی لێوەرگرن.

سەرنج: وێنەکە ئاماژەیەک بەچەند سەرکردەیەکی ناسیۆنالیستی نوێ لەجیهاندا

سیاسەت پاشدەرچونی 'ترەمپ': خوێندنەوەیەکی ئەفلاتونی ... نەوزاد جەمال

لەکاتی نووسینی ئەم بابەتەدا، مەلایەک لەوتاری هەینیدا دەیوت: 'هیلاری' بێ یا 'ترەمپ'، زۆرانبازی گوێدرێژو فیلەکەی باخچەی ئاژەڵەکان بۆئێمەچی! لەبازاڕیشدا کوردێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان هاوڕێکەی ماچکرد کاتێ بیستی 'ترەمپ'بردویەتەوە! بەڕای ئەو, کاندێکی سەرسەختە کە لەباتی پەیمانی ئەتۆمی، گورزی بەزەبر لەڕژێمی ئێران بوەشێنێت!

لەم دوونموونەوە دەردەکەوێت کە هەڵبژاردنەکەی ئەمریکا لەسەرتاسەری جیهاندا کاردانەوەی خۆی هەیە. ئەگەرچی بەدرێژایی ئەمساڵ، لەو هەموو وتارەی ئەگەرەکانی دەرچوونی دووکاندیدەکەی لەکەدادیەوە بەزاردە بوویت. بەڵام. پێدەچێت چیرۆکەکە لەئەنجامەکانی دەنگدانەکەدا کۆتایی نەیەت، بەڵکو لەکاردانەوە ناوخۆیی و جیهانییەکاندا درێژەی هەبێت، بەتایبەت کە 'ترەمپ' پێدەنێتە نێو کۆشکی سپیەوە.
پرسیارێ جەوهەریەکەش ئەوەیە: ئایا شتێک دەمێنێتەوە بەناوی سیاستکاریی وەک پیشەیەکی خاوەن دسیپلین و بنەمای بابەتی و خۆیی؟ ڕەنگە، تێزەکانی سۆسۆلیگی ناسراو 'ماکس ڤیبەر' لەم ساتەوەختەوە بەواتەوە مێژووەوەو لێکدانەوە مێژوویەکەی 'مارکس' (لویس بۆناپارت "لەهەژدەی برومیردا) روونتر وەڵاممان بدەنەوە. لێرەدا جەخت لەتێزەکانی 'ئەفلاتون' سەبارەت بەفەرمانڕەوا لەکتێبی 'کۆمار'دا دەکەمەوە.

بەدەرچوونی 'ترەمپ' ئیتر شتێک بەناوی بنەمای خۆیی و بابەتی وەک پێشمەرجی سەرکردەی سیاسی نەمایەوە. هەلومەرجی مێژوویی و کولتوری و سیاسی جیهان و بارودۆخی ئابوری، خوازیاری کاراکتەرێکی ترە.

بەدەر لەم راستییەش، لەمێژووی فەرمانڕەوایەتییدا دەرچوونی ئەو کەسە شتێکی سەیرو دانسقەش نییە. تەنانەت، لەفیلمکارتۆنی ناسراو “خێزای سیمسن” لەساڵی (٢٠٠٠) باسی دەرچوونی ترەمپ دەکات وەک گاڵتەجاڕییەکی سیاسی!
بەهەمان نەفەس، پاش بردنەوەی زۆرینەی دەنگەکان، لەلایەن ترەمپەوە کۆمەڵێک راوبۆچوونی جیاواز لەمیدیاکانەوە باس لەدیاردەیەکی نوێ دەکەن لەسیاسەتی ئەمریکادا کە ئەویش کۆتاییهاتنی دامەزراوەی سیاسەت (Establishment) و کۆتایی سیاسەتی دیمۆکراسی.
لەبەرامبەردا، سەرهەڵدانی توندڕەوەی و ناپیشەیی و پۆپلیزم و راسیزم و شۆڤینیزم و هتد دەبێتە شتێکی ئاسایی. ئیدی، سەرکەوتنی ترەمپ ساتەوەختی تەقینەوەی پشێویی نەژادی و کاردانەوەی ترە کە بەداویدادێت.
بۆیە، زۆرێک دەپرسن: ئایا هۆکاری سەرکەوتنی کەسێکی وەک ترەمپ چییە؟ ئایا لەروانگە سایکۆلۆیجیەکەوە, دەربڕی دەروونێکی نووستوی ئەمریکایی□؟ ئایا دەربڕی ئەو دەنگانەیە کە لەجیهان دابڕاون و بەمجۆرە نموونەی خۆیان لەترەمپدا دەبیننەوە؟ ئایا، ترەمپ کاراکتەرو کەسێتی و جیهانبینی ئەمریکییە کە هێزو پارەو توندرەوی□؟

بێگومان، ترەمپ هەم تۆخبوونەوەی دیاردەی سەرکردەی پۆپۆلیست و هەم کەسێکی بەرەفتارو وتار رادیکاڵ و زبرە. لەکۆنەستی جەماوەری ئەمریکادا هاولفی و هاوشانی “پوتین”ە کە ئەمریکا لەو نەرمەلیقەیی “سیاسەتی کۆریکتە”ی ئۆبۆما رزگارکات. گێڕانەوەی شکۆ بۆ ئەمریکا و دەسەڵاتەکانی لەجیهاندا وەک پۆلیسە ئازاکەو تەرەزانی گەمەنێودەوڵەتییەکان.
دیارە, سەرمایەی ترەمپ سەرمایەی مەعریفەی بەڕێوەبردنی دەسەڵات و پیشەی سیاسەت نییە، بەڵکو سامان و دەموزمانە زبرو قسە سەیروسەمەرەکانیەتی کە بەشێکی باشی شەقامی ئەمریکی سەرسامدەکات. یاریکردن بەسیاسەتی ناسنامە(Identity Politics)، وروژاندنی ترس و زەقکردنەوەی سپی و مەکسیکەیان و دەرکردنیان و فریودان، زەمینەی سەرکەوتنیەتی.

سەرباری ئەم خەسڵەتانە، بۆ وڵاتێکی وا دێرین لەدیمکوراسی و خاوەنی شۆڕشی گەورەو دەستزامار بەجەنگی ناوخۆیی، چۆن رێیتێدەچێت کەسێتیەکی وا بودەڵە دەربچێت؟ ئایا کەل□ بەرێک لەسیستمی سیاسی و دیومکراسی ئەمریکیدایە؟ یاهەژانێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی بەڕێوەیە؟ یا لێکەوەتەی قەیرانێکی سەرتاپاگیرە؟ یا ترەمپ دەرهاویشتەی

دەنگدەرگەلەکە کە نوێنەرایەتی سیاسی ماف و خواستەکانی وونکردووە؟
بەڕای من دوو هۆکار دەتوانن وێنەیەکی روونترمان لەسەر دەرچوونی ئەو کاراکتەرە بدەنێ: هۆکاری خۆیی ئەمریکا. هۆکاری دەرەکی لەسەرئاستی جیهان. دەکرێت سەرەداوی هۆکارە ناوخۆییەکە لە تێزەکانی 'ئەفلاتون'ەوە هەڵبگۆزین. هەڵبەت، ئەگەرچی 'کۆمار' کتێبێکی پەروەردەی سیاسی و مەدەنییە، دەستنیشانی جۆرەکانی فەرمانڕەوایی لەشارەدەوڵەتدا دەکات. چونکە، ئەفلاتون لێکچوونێک لەنێوان فۆرمی فەرمانڕەوایەتی و کەسێتی مرۆڤەکاندا دەکات.
پێیوایە 'دەوڵەت وەک مرۆڤەو بەهەمان کاراکتەرو کەسێتی مرۆڤ پەرەدەسێنێت'. لەزاری 'سۆکرات'ەوە، ئەفلاتون دەستنیشانی هۆکارەکانی داتەپینی فەرمانڕەوا لەئاستێکی باڵاو نموونەییەوە بۆ زەنگاوی گەندەڵی ڕەوشتی دەکات. لەو سۆنگەوە، بەراوردێکی نێوان شارو ڕۆح دەکات. لەبەرئەوە، هەموو جۆریکی فەرمانڕەوایەتی ڕەنگدانەوەی کەسێتی فەرمانڕەوایەو سیتمی حوکمڕانی بەهۆی ئەو ئامانجانەی کە بەدیدەهێنن پێناسەدەکرێت.

ئیدی، جۆرەکانی فەرمانڕەوا ئەو ئامانج و خواستە دەهێننەدی کە لەپێناویدا دامەزراوە. بۆنموونە، مۆدێلی ئۆلیگارشی(ساماندارەکان) جەخت لە سامان و پارە دەکەنەوە. لەمۆدێلی دیموکراسیدا، ئازادی بەرزترین چاکەیە. بەڵام، لە ستەمکاریدا(tyranny) بەدیهاتنی ویستی ستەمکار سەرتۆپی فەرمانڕەوایەتییە. ئاشکرایە، ئەفلاتون هەرسێ مۆدێلەکەی فەرمانڕەوایەتی ڕەتدەکاتەوە. چونکە، هیچیان لەپێناو دادوەری و چاکەی باڵادا نەهاتوونەتەدی. بەڵام، کێشەی ڕژێمی ئۆلیگارشی لەوەدایە کە دەوڵەمەندو پارەدار خاوەنهێزو دەسەڵاتەو هەژارەکان وەلادەنرێت. قەیرانی دیموکراسیش لەوەدایە کە ئازادی زۆرینە دەبێتە هێزی خەڵکی. هاوکات، مەترسی ڕژێمی ستەمکاری ئەوەیە کە لەلایەن تاکەکسێکەوە کە نادادپەروەرە، نەخاوەن خەسڵەتی پێویستی فەرمانڕەوایەتییە، بەڕێوەدەبرێت.

لێرەوە، گرفتەکە لەوەدایە چۆن وڵاتێکی دیموکراسی وەک ئەمریکا بەرەو لێواری شێوان و فەرمانڕەوایەک کە زەنگی جەنگی نەژادی دەڕوات؟ چۆن دەکرێت ستەمکارێک لەهەناوی دیموکراسیەوە بێتەدەر؟
بێگومان، وەڵامی ئەفلاتون ئەوەیە کە دیموکراسی 'فۆرمێکی سەرنجڕاکێشی فەرمانڕەوایەتییەو پڕە لەفرەیی و نارێکوپێکی و پێدانی جۆرێک لەیەکسانی بە هاوشانەکان و نایەکسانەکان وەک یەک'.
هەربۆیە، بەدەربڕینی سۆکرات دیموکراسی جۆرێکە لەئەنارشیزم-بێسەروبەری خوازراو. ئیدی، لەم فەرمانڕەوایەتیەوە ، ستەمکار

بە ئاسانی سەردەرهێنێت. وەکچۆن، رێیتێدەچێت لە دیموکراسیەوە ستەمکار بکەوێتەوە، ئاوەهاش دیمکوراسی لە ئەلیگارشیەوە بکەوێتەوە. حەزو مەیلی ناهاوسەنگ بۆ دەرفەتی ئازاد، جۆرێک لە ستەمکاری دەخوازێت.
لێرەدا، لۆجیکێک هەیە کە چۆن دینامیکیەتی گۆڕان لە ئەلیگارشیەوە بۆ دیموکراسی و لەوێشەوە بۆ ستەمکاریی ئاسانە. چونکە، هەر رژێمێکیان وەک پەرچەکرداری رژێمەکەی پێشوترەو دەرهاویشتەیەتی. ئیدی، گواستنەوە لەدیموکراسی بۆ ستەمکاری رێیتێدەچێت؛ لە بەرئەوەی کەڵەکەبوونی ئازادی، دەستەوگروپی زۆری لێدەکەوێتەوە. بەهۆشیەوە، فرەیی دیدگە دەکەوێتەوەو هەریەکەشیان گیرۆدەی بەرژەوەندی بەرتەسکی خۆیانن.

کەواتە، ستەمکاری لەدیمکورکاسی دەرپەڕیو، لەڕێگەی تەڵەکەبازی هێزدەگرێتەدەست. چونکە، ساماندارەکان، وەک کەسەکی ئاسایی خۆی بەخەڵکی دەناسێنن. وەک ئەفلاتون دەڵێت، لەڕۆژانی یەکەمی دەسەڵاتگرتنەدەستدا ستەمکارو ئەلیگارشەکان پڕن لە بزەوخەندە، سڵاو لەهەموو کەسێک دەکەن. بەڵێن بەجەماوەر دەدەن و قەرزدارەکان لە قەرزەکانیان رزگاردەکەن و زەوی بەسەر خەڵکی و دەستوپێوەندیدا دابەشدەکەن تا وەک میرخاس دەرکەون!
بۆیە، دەرچوونی ترەمپ سەیروسەمەرە نییە. جگەلەوەی کە هۆکاری دەرەکی، رەوشی جیهان و جەنگ و کێشەکانی ئەمڕۆ لە بەرژەوەندی دەرچوونی کاندیدی رادیکاڵ و پۆپیلیستدایە. کەواتە، بەدەرچوونی ترەمپ ئەگەر ئەمە پێنەنێنە سەردەمێکی تری سیاسەتەوە، ئەوا بەدڵنیاییەوە، ئەو فۆرمە رادیکاڵە پۆپولیستەی سیاسەتمەدارو سەرکردە وەک نەریتێکی زاڵ لە جیهانی ئەمڕۆدا دەچەسپێت. چونکە، دەرچوونی کاراکتەرێکی وەها، ئەڵقەیەکی گرنگە لە زنجیرەی وڵاتەزلهێزەکان کە 'پۆتین و سەرۆکی کۆریای باکورو ئەردۆگان و زۆریتریش تەواویدەکات. وەک هەندێک چاودێریش دەڵێن کاراکتەری 'ترەمپ' بۆ وڵاتانی وەک روسیا، چین، کۆریاو زۆر وڵاتیتر لە بارە بۆ مامەڵەکردنی لەگەڵیدا.
لێرەوە، وەک فەیلەسوفی فەرەنسی 'بادیۆ' لەسەمیناریکی (٩/١١/٢٠١٦) ووتی: جێگەی سەرنجە کە ترەمپ بۆتە سەرۆکی ئەمریکا، بەڵام دەشبێت بەرەوڕووی ئەو راستییە بینەوە کە لیبرالیزمی سەرمایەداری لەلێواری تیاچووندایە.

سەقامگیری بەسکی برسی نابێت ... نەوزاد جەمال

سەرەتاییترین پێدوایستی مرۆق بریتییە لە نان و ئاسایش. بە ترازانی هەریەکێکیان، ئەویتریشیان دەکەوێت. بەتایبەت، لەم سەردەمەدا ناکرێت نان و سەقامگیری لێکجیابکرێتەوە. خراپبوونی بژێویی تا ئاستی هێڵی هەژاری، راستەوخۆ دەبێتە زەمینەی یاریدەدەر بۆ پشێویی و تێکچوونی باری ئاسایشی وڵات. ئەمە، راستییەکە نەپسپۆڕیی زانستی و نەشارەزایی زۆری دەوێت، تامرۆق لێی تێبگات.
لە ئێستەدا ئەگەرەکانی تەقینەوەی جەماوەری کە لەڕێدایە، تەنها لە فۆرمی خۆپیشاندانی رێکخراودا نییە. بەڵکو، لە بچڕانی شیرازەی کۆمەڵایەتی و ئابوری و ئاسایشدا خۆی دەردەخات. لەداتەپینی دامەزراوەکاندا دەردەکەوێت کە فەرمانبەر ئەگەر بشێواتەوە سەرکارو مانیش نەگرێت، کارەکانی وەکخۆی ناکات. جا ئەمە پۆلیسە، مامۆستایە، فەرمانبەرە کەرتەخزمەتگوزاری و پیشەییەکان و هتدە… لەبەرئەوە، دەکرێت جۆری ناڕەزایی و خۆپیشاندانەکان بڕۆنە ناو هەناوی فەرمانگەکانەوە. واتە، لەوێوە ببنە کارتی فشار لەڕێی بەڕێکرنەکردن و رانەپەڕاندنی ئەرک و فەرمانەکان. ئەگەر سەرنجی فەرمانگەکان بدەین، راپەڕاندنی کارەکان ئەوەندە سست و بەرەڵایە، هەستدەکەیت کە چاودێری و لێپرسینەوە تەواو نەماوە. بەش بەحاڵی خۆم، لەشێوازی هاتوچۆی شۆفێرەکاندا، ئەوە تێدەگەم کە هیچ سیستم و رێسایەک بەهای نەماوە. توڕەیی، خێرایی و پێکدادان و شەڕەنگێزیی ئاماژەیی سەرەتایی داوەشانەکانن لەم هەرێمەدا. مانایەکی راستەوخۆیە کەکەس حساب بۆ کەس ناکات، هەرکەسەو بەخۆی و بەپێی میزاجەلێڵ و شێواوەکان!
لە بەرامبەردا، لاوازترین میکانیزمی حکومەت نەرمییە نواندنە لەچوونەسەرکاری فەرمانبەر. راهێنانی فەرمانبەر لەوەی لەهەفتەیەکدا یەکدوو رۆژ بڕواتنە سەرکارو چاوپۆشیش لەنیوەدەوامێکیش. دواجار، دەکاتە ئەوەی بەبێ مانگرتن کەس نەڕواتەوە سەرکارەکەی. هەڵبەت، لەو ئاسانکارییەدا، ئامادەکردنی فەرمانبەرانە بۆ وازهێنان و دوورکەوتنەوە. بەدەربڕینێکیتر، حکومەت بەو میکانیزمەی ‘مانگرتنێکی نەرمی’ سازکردووە کە دواجار

دەبێتە فاکت و راستییەک. واتە، بەئەوەی مانگرتن و توڕەیی راگرێت، بەشێوازیکیتر ئەو ئامانجەیان بە دەستە بەردەکات!
دیارە، بەخوێندنەوەی ئاماژە جیاوازەکان، رەفتاری پیشخواردووی خەڵک، ئەمجارە تەنها لە ناڕەزایی و توڕەیی و هەڵچوونێکدا ناوەستێتەوە، بەڵکو لەشەڕەنگێزی و ئامادەیی تێکدان و تۆڵەکردنەوەو پەلاماردانەدا خۆی دەبینێتەوە. مەرجیش نییە ئەم توندوتیژییە لە یەکڕۆژدا بێتەدی، بەڵکو هەموو زەمینەکانی تەقینەوەی گشتی ئامادەن بە هەڵچوون و هەژانی قوڵ. ئەمجارە، وەک هەڤدەی شوبات نییە کە ناڕەزاییەکان فۆرمێکی سیاسی و گوتارێکی ئۆپزسیۆنەیان پێوەدیاربوو. نەخێر، ئەمجارە هەژانەکان لەسەرپشتی برسییەتی تاودەسێنێت. چونکە، لەهەناوی کۆمەڵێک قەناعەتی خەڵکییەوە دەبزوێت کە قەیرانی دارای مانای نەبوونی پارە نییە، بەڵکو ئەنجامی ململانێی حزبی و سزادانی یەکترو دەستبەسەراگرتنی سەرچاوەکانە. خەڵکی باوەڕی وایە، کراوەتە دەستکەلاو قوربانی ململانێی بەرژەوەندی قازانجپەرستانە بەرپرسەکان. کەی مەینەتییەکان ئەنجامی شکستی بەڕێوەبردنی وڵات و بەرژەوەندییە گشتییەکانە لەپێناو چینیکی دەسەڵاتداردا.
ئێستە، خەڵکی لەوباوەڕەدایە کە سیاسەت دژ بەبژێویی و گوزەرانی ئەو دەجوڵێتەوە تا ئەوڕادەی وێنەیەک لای خەڵک درووستبووە؛ باردۆخی هەرێم بەرەو کۆتایی خۆی دەڕوات. بەرپرسەکانیش لەخەمی کۆکردنەوەی سامانەکانیان بۆ دەرچوون لەوڵات ئامادەکردووە. دەشێت، تەقینەوەی هاوڵاتیان بەجۆرێکیش بێت کە هەڵکوتانە سەرمایەی بەرپرس و ساماندارەکان و تاڵانیان دەکەن. جگەلەوەی ئێمە نازانین چ بکەرو هێزێکی هەلپەرست لەم دۆخەدا بەڕێوەیە یا لەئەنجامی بێسەروبەرییەکاندا لەدایک دەبێت.
بێدەرامەتی و گرانی و شێوانی سیستمی پەروەردەو خوێندنی باڵاو تەندروستی، شتێک نییە وا بەئاسانی لەلایەن هاوڵاتیانەوە پەسەندبکرێت. چونکە، شادەماری بژێوین. ئیدی، نەبوونی دەرامەتی پێویست راستەوخۆ زەبرێکە لەخێزان و هەڕەشەیەکی بوونەکیی و ژینەکییە کە پشتگوێناخرێت لەلایەن هیچ هاوڵاتییەکەوە.
کەواتە، ئەگەرچی کاربەدەستان، بەدەنگی خەڵک وەک جۆرێک لەسەقامیگیری دەخوێننەوە، بەهەڵە تێدەگەن کە تێکچوونی زۆر ئاسانە. چونکە، شیرازەی کۆمەڵایەتی و ئابوری و ئاسایشی سیاسی و نیشتمانی ئەمڕۆ لەسەر زەوییەکی فشەڵە. ئەگەر، هۆکاری دەرەکی نەیڕوخێنێت، لەناوخۆدا بەهەزارلادا دەکەوێت.

کۆتایی حزبی کوردی: وادەیەکی درەنگ بەڵام چاوەڕوانکراو … نەوزاد جەمال

رەنگە لە هیچ کوێیەکی دنیادا هێندەی لای ئێمە، حزب وەک جانەوەرێکی قێزەوەن و ناحەز وێنا نەکرابێت. بێزرانی حزب بۆ خودی حزبییەکان و ئەو نووسینە رەخنەییانەشی کە لەمەزەندەکردنیاندا بۆ چییەتی کێشەو قەیرانەکان، سەرووپۆتەڵاکی چەمکی حزب دەکوتنەوە نەک رەگی کێشەکە. ئیتر، چەمکی حزب بۆتە نەفرەتێکی نەتەوەیی و نیشتمانی و ساخکردنەوەی کۆی تەنگەژەکان لەسەری! بەڵام، ئایا کێشەی ئێمە خودی حزب و ساسیەتە؟ ئایا لەقۆناخی پۆست-حزبداین و چیتر پێویستمان بەو فۆرمە رێکخراوەییەی سیاسەت نییە؟

– بەدگۆڕانێکی چاوەڕوانکراو

ساڵی(٢٠١٣) لە کتێبی "ئەنتەلەجیای سیاسی کۆمەڵگەی کوردی"دا لە بەشێکیدا بەناوی ‘حزبایەتی بونیادی کێشەیەکی کۆمەڵایەتی’، ئاوابوونی حزبی کوردییم هێنابووە بەرباس. کۆتایی حزب بەو مانا مۆدێرنەی کە ‘سیاسەت’ دەبێت بیکات، نەک بەمانای ئەوەی هەرچی ناوی حزبایەتییە بەجارێک نامێنێت. بەڕای من ئاوابوونەکە ئەو شێوانەیە کە لەچییەتی حزب و سیاسەتی کوردییدا روویداوە. لێرەدا، ئەو شێواندنە بە ‘بەدگۆرانێکی جۆریی’ دانێم و لەچەند دەرکەوتێکدا دەیخوێنمەوە.

حزبەدێرینەکان ئەگەر سەدەیەکیش تەمەنیان بێت، زادەو هەڵقوڵاوی هەلومەرجێکن کە لەمەڕدا پێدراوەکانی هەبوون و مانەوەیان بەسەرچوون. ئەو زەمینەو هەلومەرجەی تێیدا سەریانهەڵداوە، زەرورەتی کارکردنیان بەشێوەی رابوردوو نەهێشتووە. لەئەنجامدا ئەوەی ناوی حزبە، یەکەیەکیتری کۆمەڵگەیە کە بنەماڵەو خێڵە. یەکەیەک کە خۆپارێزانە بەرژەوەندییەکانی بەمیکانیزمێکی سەردەمیانە پەرەپێدەدات و تەنها پشکی رۆڵەکانی (نەک ئەندام) مسۆگەردەکات.

لەرەوە، ئەم یەکە کۆنەوارە، تەنها ئەرک و رۆڵێکی کۆمەڵایەتی نابینێت، بەڵکو لەفەزای گشتی و ئاستی دامەزراوەییشدا، بڕیاری

سیاسی قۆرخدەکات. ئیدی، حزب رووخسارێکی ساختەمۆدێرنی یەکەیەکی کۆمەڵایەتییە کە شەرعیەتی سیاسی پاواندەکات. دواجار سیاسەت دەکاتە بزنس و حزب کۆمپانیاییەکی قازانجخواز.

بەدرێژای دوودەیەی پاش راپەڕین، ئەوانەی بەرپرسی سیاسین لەناوخۆیاندا کۆمپانیای تەندروستی و جگەرەو هاوردەکردن و نەوت و بیناسازی و خانووبەرەو پەیوندیوگواستنەوەیان بەشکردوووە. دەیەها کارگەی بندیوار لەلاپاڵ و پێدەشتەکاندا هەیەو کەس نازانێت چ کاڵایەک بەرهمد□ه□نن! ل□ ب□ر□ئ□وە، دەستمایەی کاربەدەستەحزبیەکان نەسەرمایەکی رەمزیی ئایدۆلۆجیای سیاسی- چەپ یا نەتەوەی-یە نە پسپۆریەتیشە. بەڵکو، کەڵەکەبوونی زەوی و موڵک، دەستوپێوەند، ئۆتۆمبیل و سانە.

لەم حاڵەتەشدا دابەشبوون، پەرتبوون و لێکترازان ئاسایی و چاوڕوانکراوە، مادام، ئامانجە ستراتیژییەکە قازانج، پاوانکردن زیادکرنی داهاتەکانە. بەگشتی کادێری حزبی بازرگانەو خاڵییە لەمانای سیاسەت، نەک هەر ل□ ب□ر□ئ□وەی زۆربەیان لەسیاسەت تێناگەن و نازانن، بەڵکو لەسەر پێوەرەکانی بازرگانی- قازانجی خێراو کەڵەکردنی سەرمایەی مادیی- کاردەکەن. ل□ ب□ر□ئ□وە، حزبکۆمپانیا جگەلە پێگەو پارەو پاداشت و پۆست، شتێکی دیکەی نییە بۆ کڕینی ئینتیما.

لێرەوە یەکێک لەو چارەنووسە حەتمیەی حزب و سیاسەکان تێدەکەون، پشتبەستنە بەسامانی نەوت و ئەوانیترە بەپلەی دوو. بەڵام، هەموو تویژینەوەو وپێشبینیەکان دەریدەخەن کە ئیتر نەک جێگرەوەی نەوت بەڕێوەیە، بەڵکو چیتر تاکە سەرچاوەی ووزەش نییە. جگەلە بەزنونزمی نرخی، فرۆشتنی بەرامبەر بەچەک و جەنگی بەوەکالەت، داهاتێکی نامسۆگەرە.

خاڵێکیتر، ئەوەیە کە ململانێی سیاسی لە ئایدۆلۆجیاو دیدگەیەکی سیایسەوە، دەبێتە پێکهه□□پرژان لەسەر هەناردەو شیرینی گرێبەست! لەم چەند مانگەی دوایدا، نەوت پلەی یەکەمی ئەجێنداکان و چەقی ململانێکانی نەک هەر هەرێم و بەغدا بەڵکو لەناوخۆشدا و لەناو پلەباڵاکانی حزبیشدا بەتایبەتر. لەکاتی قەیرانی داراییدا، چاوبڕینە ئەو سەرچاوەیە، دەریدەخات کە سیاست گۆڕاوە. ئیتر، ململانێکان شەڕی پشکە نەک سیاسەت. خ□□ی هاوبەشی جەمسەرەدەسەڵاتدارەکان، پێکهاتن و لێکترازانە لەسەر پشکەکانە.

بەئاشکرا دیارە کە لایەنەکان کێشەی سەرچاوەی ئابوری و داهات دەکەن بەئامرازو هۆکاری سەرەکی ململانێکان. لەو پێناوەشدا ناو و نازناویی سیاسی لەیەکتردەنێن لە رکابەری نێوان دوو کۆمپانیا دەچێت کە لەناو□□کدا هەمان بیرکردنەوە بەڵام بەلۆگۆی بازرگانی جیاوازەوە.

ئیدی، نوانەین و دیدەکی سیاسی بە کوردستان و داهاتوو لەگەڵدا نییە.

لەسەر ئاستی رابەرایەتی و سەرکردایەتیش حزبەدەرینەکان لەگرفتدان. سەرکردە سیاسی و رابەرە ئیلهامبەخشەکانی وەک 'ماندێلا'، 'گاندی' و 'داڤید بن گۆریەن'(دامەزرینەری ئیسرایل) لەمەژوودا بەمانای ووشە سەرکردەو رابەربوون. سەدەیەک یا بەلانی کەمەوە، نیوسەدە خەباتیان بەبچرانیان کردووە. لەوپەناوەشدا راوەدونان و گرتن و ئەشکەنجەو دەربەدەری و هەژاری و هەرەشەیان پەشهاتووە. بەڵام، کە لەهەرێمی کوردستاندا ئەستە پشتئەستوورە بەو ئەزموونانە؟ لەباشوری کوردستاندا (تاڵەبانی، بارزانی و نەوشیروان) ناوی دیارن. بەڵام، ئیتر بمانەوە و نەمانەوەت، لەبەر هەڵکشانی تەمەن و نەخۆشییەوە، ئەمانیش خەریان لە ئاوابووندایە. بەڵە، جەگرەوەو میراتگری ئەوان دەبەت کەبن؟

دیارە، نەریتی بنەماڵەیی (نەک سیاسی و حزبی)، وادەخوازەت پەگەگە لەناوی بازنەی خەزاندا دەمەنەتەوە. چونکە، شەوازی دابەشکردنی پلەی کارگەڵەی کەمپانیا، ستوونیە نەک ئاسەیی. لەبەرئەوە، درەژەدان بەسەرمایەی رەمزی سەرکردەکانی پەشووتر، هەرگیز ئەو بەها حزبی و سیاسیەی لەناکەوەتەوە کە سەرکردەی باوک تەیداچالاکبوون.

پێویستە بپرسینەوە: ئایا لەقەناخی پەست-حزبدا، هەزی کەمەڵایەتی و بزاوتی جەماوەری و رەکخراوەیی، دەتوانن ئەو جەگەخاڵیەی حزب بگرنەوە؟ پرسیارەکەش لەوەوەدەت؛ ناڕەزایی گشتی لەکوردستاندا هەیە، بەڵام لەبەرچی نەبووتە هەزەک و بزوتنەوەیەکی کەمەڵایەتی؟ بەڕای من، بەشەکی زەری ململانەکان تەنها لەسەر ئاستی ماکرۆهەزە(دەسەڵاتی سیاسی/ئابووریی) نەک میکرۆهەز(هەزی کەمەڵایەتی و بنکەی جەماوەری)ە. ئەوەی دەت، لەسەر ئاستی سەرەوەو سەرخانی سیاسی و سەرووکەمەڵایەتی، نەک ئاستی ژەرخانیی کەمەڵگە ململانە و خەباتدەکات.

مەرگی سیاسەت

بەدگمانکیتر کە مەرگی سیاسەتی لەکەوتەوە، کورتکردنەوەی پەستەباڵاکانی حکومەتە بە جوڵەیەکی ئابوری بەشەوازەکی بازرگانی. هەڵبەت، مەدیلی بازرگانی/ بەڕەوبەری کەمپانیا لەکاروباری سیاسی هەرەمدا، مەدەلەکە خشکەیی سەریهەڵدا، بەتایبەت پاش فرەشتنی نەوت بەشەوازو رەژەی پەشکەوتوو فۆرمی خەی وەرگرت. بەڵام رەگی ئەم مەدەلە دەگەڕەتەوە بە بەردەستی سەرچاوە سروشتیەکان. بەتایبەت، مەژووی ململانەکانی نەوەدەکانی 'یەکیتی' و'پارتی' داهاتی ئیبراهخم خەلیل و خاڵەسنووریەکان بوو.

گرەدانەوەی بەرژەوەندی بەهاوپەیمانەتی و هاوسەنگی هەزەوە،

لەسەروو بنەماکانی سیاسەت و حوکمڕانییەوە هات. ئەوەی لەسیاسەتدا نەدەبا بکرا، بەباری ئابوریدا رەپدراو چاوی لێنقوێنرا. ئەمەش ئەنجامی ئەو راستییە کە سیاسەتداری و حزبداری و حوکمداری لەکوردستاندا، خاڵییە لە دیدگە(vision). بڕیارەکان لەگۆشەنیگای بژاردەیەکی ئابورییەوە دراون. ئەقڵییەتێک کە مەزەندەکردنی بۆ پرسەکان، بژاردەی سودو قازانج یا زیان پێوەرە. روانگەی زاڵەکە ئەوەیە؛ خەڵک، تاک وەک بەرخۆرو بەردەست هەژماردەکرێت. کۆمەڵگە وەک بازاڕ، حزب کۆمپانیاو سیاسەتیش پاوانکردنی بەرژەوەندییە قازانجخوازەکانە.
لەم سەنگەوە، سەرۆکی حکومەت وەک بەرپرسێکی باڵا، سیاسەتی بەڕێکارو جوڵەی بازرگارنی هەڵسوڕاندووە. ڕەهەندە کۆمەڵایەتی و مرۆیی و شارستانییەکەی سیاسەت خراوەتەلاوە. ئەقڵیەتێک کە پێیوایە سەرچاوەی هەموو کێشەوگرفتەکان لەیەکدوو بژاردەی دیاریکراودایە. لەداونێکی خودی سەرۆکی حکومەت کەووتی: ‘لەنێوان خراپ و خراپتردا خراپمان هەڵبژارد’، ئەمە پشتڕاستدەکاتەوە. بەدەر لەرادەی واقیعبینی، لەداونەکەی وادەکەوێتەوە بژاردەکانی بەردەستی سنووردارن و ڕەسای ناچاری گرتۆتەبەر! بەڵام، پرسیارەکە وەکخۆی دەمێنێتەوە؛ ئایا سەرۆکی حکومەت لەئێستەدا کامە بەرنامەو دیدگەیەتی بۆ ڕێگەچارەو ئاسۆی دواتری؟
هەڵبەت، لەکایەی ئابوری و بازاڕدا مرۆڤ بەهاوکێشەی قازانج/سوود بەرەڕوو پێشهات و مەترسی و کێشەکان دەبێتەوە. لەکاتێکدا، سیاسەت ڕەهەندێکی قووڵی هەیە؛ کۆمەڵگە مرۆڤگەلێکە کە چارەنووس و ماف ژیانی شیاوی، پێوەرو بنەمایەکی سازش لەسەرنەکراوە. لەدەرەوەی هاوکێشەیەکی ئابوریی و ماتماتیکی کە تەنها قازانج و زیان دەخوێنێتەوە، هەڵدەسوڕێت.
کەواتە، بەدگۆڕانەکە لەسیاسەت و حزبایەتیدا بەئاڕاستەی پاوانکردن، قۆرخکردنی سەرچاوەکان و دەستەمۆکردن و لەباربردنی پێوەرو بنەماکانی کاری حزبی و سیاسەت کەوتەوە. ئیتر، حزب بووە کوانی رکوکینەو هەلپەرستی. لەبەرئەوە، لەخۆڕا نییە ئەگەر بووترێت؛ ئەوەی دەکرێت نەسیاسەت، نەحزبایەتییە.

گاڵتەجاڕی سیاسەت و ئابڕووچوونی دیموکراسی ... نەوزاد جەمال

لەئێستەدا ئەو بۆچوونەی دەڵێت 'دیموکراسی لەسیستەمە سیاسییەکانیتر کەمترخراپە'، بەمانایە. بەتایبەت، کاتێک دیموکراسی بۆتە گاڵتەبازاڕی و شوێنی ئاستنزمەکانی دونیای سیاسەت. بەسەرنجدانێکی کاندیدی سەرۆکایەتی ئەمریکا 'ترەمپ' باشتر لەمە تێدەگەین. هەڵسوکەوت و دەربڕینی راوهەڵوێستەکانی پڕن لەجەماوەرگەریی و وەک پەرچەکردارێکی دەروونی و توڕەیی هەرچییەک بەدەمیدا بێت. لەکاتێکدا بەبێ ڕەچاوکردنی ئەتەکێتی دیپلۆماسی و سیاسی، قسەدەردەپەڕێنێ، چەپڵەشی بۆ لێدەدرێت! تازەترین هەڵوێستشی لەبەرامبەر رکابەرەکەیدا ووتنی، 'ئیتر سەردەمی ریێپیکی سیاسی بەسەرچوو'! بەم دەربڕینە، ئەو سنوورەجیاکەرەوەی نێوان سیاسەت لەسەر بنەمای شارەزایی و لێزانی و پیشەیی لە هەڵەشەیی و گێترەکاری نەهێشتەوە. مرۆڤێک کەهەرچی حەزی لێبو بیڵێ، چونکە جەماوەر پێخۆشە. گوزارشە هەلەقومەلەقەکانی نەک هەر بێپەروەرو فیلتەرە، بەڵکو بەئەوەی روانگەو دیدیکی سیاسیشی لەپشتەوە بێت. دەرپەڕاندنی ووتە سەیروسەمەرەکانیش، زۆرترین بینەری لەتویتەرو فەیسبوک و ماسمیدیاکاندا هەیە. بەوهەیەوە وەک ئەستیرەیەکی ناسراو، گاڵتەو گەمە بەهەستوهەش و نەستی خەڵکی دەکات. بۆیە، دیمەنی وتارو هەڵوێستەکانی ئەم کاندیدە هاوشێوەی زۆرانبازی ئەمریکیە کەپاڵەوانێکی 'گلادیێتەر'ی درەینە بەئاسانی جەماوەری دەوری شانەکە جەشدەدات.

لەبەرئەوەی، دیموکراسی بۆ هەموو کەسێک رێدەکاتەوە؛ لە ئەکتەرەکەوە بۆ سەزانی و لەشفرۆشێک تا مەلایەک بەوێنەیەکی سەلیفی لەحەجەوە، راگەیاندکاریک بەرۆژنامەیەکەوە، بێژەرێک یا سەماکارو گۆرانیبێژێک دەگاتە تەختی دەسەڵاتی سیاسی! ئەوەی بتوانێت جەماوەری سەرشەقامەکان بجوڵێنێ، گەیشتنی بەپۆست و پلەکانی دەسەڵات لەدوورنییە. زەخیرەی ئەم سەرکەوتنە رۆشنبیرو دیدی سیاسی نییە، بەڵکو زۆرینەی نەزان و بێئاگایە کە بەپرۆسەیەکی دیموکراسی ستەمکارییەک بەرهەمدەهێنێت، نەک بەکودەتا!

ئەگەرچی دژی دیموکوراسی نیم، بەڵام لەسەر ئاستی جیهان و

کوردستانیش مرۆڤە پۆپولیستە کەمدەست و کەمشارەزا لەسیاسەت و ئاستنزم لەرۆشنبیری سیاسی و بەڕێوەبردندا، شانسی سەرکەوتنیان زیاترە. کەسێک بەقاتێک و بۆیانباخ، بەئۆتۆمبیلی مۆدێلبەرزەوە، باوەڕی وایە بەسەر هەموو پلەکانی بیرۆکراسی سیاسیدا سەردەکەوێت، هەر لەب□ر□ئ□وەی دەنگی زۆرە! ئاخر، ئەوە بەرهەمی دیموکراسیەکە کە بازاڕی دەنگهێنان کارایە. لەب□ر□ئ□وە، رەخنەکردنی دیموکراسی لای بەشێکی فەیلەسوفەکان لەکۆن و نوێدا، شتێکی نامۆ نییە. بەتایبەت کە ‘دیموکراسی فەرمانڕەوایەتی مێگەلە، بۆیە کوشتنی سیسستمە’، وەک فەیلەسوفی فەرەنسی ‘رانسێر’ دەڵێت. دواجار پێدانی دیموکراسی بەگەل واتە رێکردنەوە بۆ فەوزاو پشێویی. بۆیە، دیموکراسی کەمڕەویکردنە-کورتهێنانە- لەهەموو شتێکدا کە سیاسەت دەیخوازێت، بەڕای رانسێر.

لەئێستەدا رەوتێکی پۆپولیست بەسواری شەپۆلێکی جەماوەری سەرەڕۆو بەنواندنی بەشداریەکی رووکەشی سیاسی، هاوسەنگی هێز لەقدەکات. ئەگەرچی ئەم رەوتە لەبنەڕەتدا ناسیاسی نییە، بەڵام هێزێکی دژەسیاسیە، دژەرۆشنبیرو دژەدەستەبژێرە. چونکە، لەو باوەڕەدایە هەموو شتێک کە دەووترێ، ئەنجامبدرێت. دابەزاندنی سیاسەت بۆ ئاستی شەقام و بازار، بەهەڵانانەوەو دەنگۆدروستکردن و گەوەرەکردنی پرسەهەستیارەکان لەپێناو خڕکردنەوەی دەنگی جەماوەردا، نەک خودی بابەتەکاندا. شاراوەنییە، ئەم رەوتە دژەسیاسیە تاکەدەنگێکی زاڵی ململانێ و پێکدادان و گەرەلاوژێکانە.

بەڵام بۆ دژەسیاسەتە؟ سیاسەت چالاکیەکە کەدان بەجیاوازی گروپەکان و بەرژەوندی و راوبۆچوونەکاندا دەنێت. هەروه□ا ‘شێوازێکی فەرمانڕەوایەتی کۆمەڵگەی دابەشبووە، بەبێ بەکارهینانی توندوتیژیەکی ناپیویست’ بەڕای ‘بیرنارد کریک’ کە لەکتێبی ‘لەپێناو بەرگری لەسیاسەت’ باسیکردووە. بەڵام، پۆپولیزم، رێزوپێگەی پسپۆڕی و لێهاتوویی سیاسی و بەڕێوەبردن رەتدەکاتەوە. بێگومان، پۆپولیزم ئایدۆلۆجیایەکی تایبەت نییە، بەڵکو رەفتارێکی دژەسیاسیە کە تەنها توانای تاودانی ململانێکانی هەیە، بێئەوەی میکانیزم و ئامرازی بەڕیوەبردنی ململانێی سیاسی لابێت. هەر کار لەسەر پێکدادان و بەریەککەوتنی دژیەکەکان دەکات. دەیەوێت لەشەقام و خەڵکەوە پەرلەمان و بالاترین دامەزراوەی سیاسی ئ□□استەکات. وەلێ ئامرازو میکانیزمی رێکخستنی ناکۆکی سیاسی و ململانێی حزب و هێزەکۆمەڵایەتیەکانی نییە، جگەلە خرۆشاندن و وروژاندنی رای گشتی! پۆپولیستێکی وەک ‘ئەردۆگان’ بەناوی بەرگری لەدیموکراسی، هەموو هێزی بۆ ریشەکێشکردنی دیموکراسیە. نەیارەکەی کە سوپایە، باشترین بەهانەیە بۆ لێدانی دیموکراسی و داڕشتنەوەی سوپاو گۆرینی دەستور

بە پاڵپشتی جەماوەر!

هەر لەم سەنگەوەیە فەیلەسوفی فەرەنسی 'رانسیر' دەڵێت: 'ئەبێت بزانین خراپەکە لەجێگەیەکی دوورترەوەدێت. تاوانی دیموکراسی دژی مرۆڤایەتی، یەکەم تاوانی سیاسیە بەپلەیەک. چونکە، رێکخستنێکی کۆمەڵکاریانەی مرۆڤە، بەبێ بوونی پەیوەرێک'. ئیدی، دیموکراسی دەبێتە بازاڕگەی دەستورو بانگەشەکان. چیدی سیاسەت لەدەستی چینێکی تایبەتدانییە، بەڵکو بەهەمووانە. واوەتریش، رەخنەکردنی دیموکراسی لیبرالەی دەگەڕێتەوە بۆ کاریگەی ئەفلاتون و ئەرستۆ. لای ئەفلاتون خاوەن پیشەکان کاتی سیاسەتیان نییە، بۆیە رێی سیاسەتیان لێگیراوە. لەبەرئەوەی، هەمیشە سیاسەت بابەتی ناکۆکی و پیکدانانە، پەیوەستی بەرێکخستنە. بۆیە، بەڕای ئەو دیموکراسی چەکاوو پاشەڕۆی شاری فەزیلەتە. لادانی دەوڵەتە لەو پرەنسیپە رەوشتیانەی لەپەناویدا هاتەتەدی. لەکتیبی 'سیاسەت'(٣)دا 'ئەرستۆ'ش پەیوایە، مەترسی سەرەکی لەسەر دیموکراسی سەرهەڵدانی دیماگۆجیەتە، زاڵبوونی چینێکی مشەخۆرە بەسەر دەسەڵاتدا. هەڵبەت، ئەو دیموکراسیەی یۆنان کە فەیلەسوفەکان ئەزموونیانکردووە سیستەمێکە لەسەر ئازادی دامەزراوەو چاوبڕیبووە بەدیهێنانی بڕیاری زۆرینەی گەل– دیمۆس.

دیارە، ناپەرۆشی و ناحەزی دیموکراسی لای فەیلەسوفەکان، لەبەر ئەو بنەماو ئامانج و مەبەستانە نییە کە سیستەمێکە هەوڵی بۆ دەدات. نەخێر، ترس ونیگەرانیەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ نەزانی، کەمزانایی زۆرینە لەکاروباری بەڕێوەبردندا. لەئەنجامی نەبوونی هۆشیاری و مەعریفەی زۆرینەشدا، بەئاسانی مرۆڤی گەندەڵو بودەڵەو هەلپەرست دزەدەکەنە ناو دیموکراسیەوە. ئەمەش ئەوە رووندەکاتەوە، چۆن لە وڵاتەگەورەکاندا بێ هیچ پێشینەی سیاسی وئاستنزمی کۆمەڵگە کاندیدی بەهێز سەرهەڵدەدات. هەربۆیە پرسیارەکە لای ئەفلاتون ئەوەیە: 'چۆن داوای دادوەری دەکەیت، ئەگەر مانای راستینەی 'داد' نەزانیت؟ لێرەوە، دیموکراسی لەکۆمەڵگەی زۆرینەی نەزاندا، خراپەکاری لێدەکەوێتەوە. ئیدی، سەیرنییە ئەگەر بووترێت ستەمکاری لەزەدانی دیموکراسیەوە بەدەنگ و رای زۆرینەی نەزانەوە دێتەدەر!